

12

АНЦЕЈКА.

I.

ФНГр 563 / 1862.1

ФП Срт 63/1862.1

Нш 530/1

Л И Ц Е Ј К А.

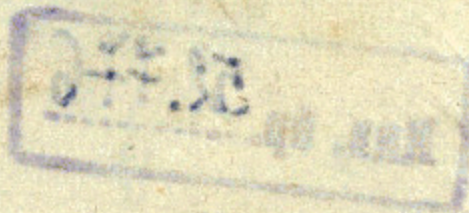
I.

Издаје

Омладина Лицејска

у Београду.

Штампарија Николе Стефановића.

1 8 6 2.

А. И. Д. Д. Д.

of 3895

2. Писемный Бюф ср. амер. 10 рм

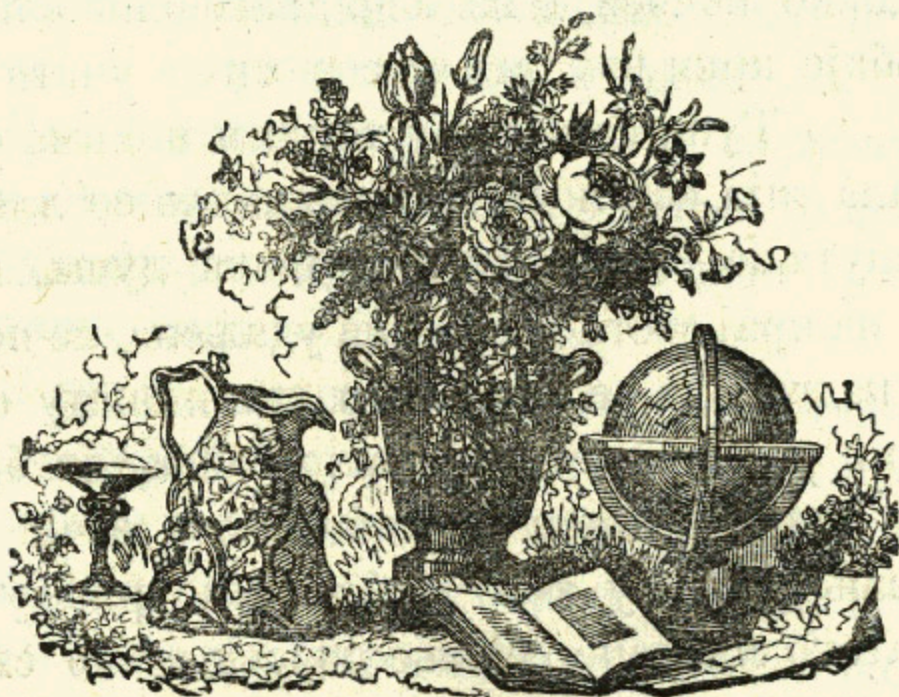
3. 11. 1940

Иль. бр. 52.776

Давно је запазио питомац, што ма неколико пута прође украј славе београдске, оног злаћеног звоника, што прође поред оне мирисаве врбе, да се приљуби у какву дрвену сањалицу међ одајама старога дворца — давно је запазио, како му се ноћу око глупо доба душа искрада; тајно некуда одлетала је душа — питомац осећаше само, како после свакога таког одлета вољнији, свежији у старе дрвене сањалице седаше, како му студени труд лакши — милији постајаше. . .

Знате ли ону собицу у староме дворцу, де после толико потамнелих векова први пут зачу се реч „просвета“ на слободној србској земљи? Знате ли у њој ону справу, што се и после преживљенога века свога још

једнако поноси, е на њој драгоцени владар Србије први пут живот и свет учити поче. . . . Туна се често у тамним ноћима ошажала тија светлост, ослушкивало се лагано шапутање. Ретка је питомачка душа, која ма на крај света разнесена удаљена, не полети кадгод, да се ту на том светилишту опет споји и загрли са другима својим, да братски исприча свака своје болове и своје радовање, па да у том љублењу и грлењу уз братско млађано сећање понови и оно свето знамење што га једном на себе узеде, да се и нехотице још који пут прекрсти крстом просвете, истине и правде. . . .

Ох протече многотих лепих тајних светковина у староме дворцу. Много мекше срце у грлењу том пустило је по коју тију сузу — кад жалостиву, а кад весељачку сузу. И кад је јутро наилазило, љубило је јутро те сузне капљице, и од капљица ницаху цветићи — румени и бледи, велики и мали, ћутљиви и мирисави, сетни и ђаволасти. . . . Али се ретко кад нађе рука да те цветиће подигне, да их у бокор пресади.

Сложи се вијор један, има томе дванајест година, и подуну сложно, и развеја надалеко једну киту — бујну киту. Али је слога олуј, ког и најмањи прутић распршти. . . .

и цветићи осамљени, разбацани сахнуше и венуше — венуше опет, као и пређе.....

Ма из увелих листића поче се дизати мирис. А мирис стаде већма и већма да примамљује утајане душе. А из живљега грлења изниче вила — Лицејка.

И ево је, после толиких магловитих препона предаје већ сунцу и дану првенца свога, предаје вила прву киту, што је сабра са млађаних сузица, са тих бајних часова, што души и срцу нов полет за нову голему радњу позајмљују.

Весело — неисказано весело пружа је вила, јер зна да ће јој чедо падати на топле груди, да ће падати на груди, што су сваке љубави пуне, на груди што га неће оставити да увене, да пропадне, што ће га љубкошћу својом крепити и неговати и мамити му још много више нових и нових другова — нових и нових цветних кита и сузица у спомен заједничких тежења и братинске љубави омладине народне, а у знамење свега што је добро, што је лепо, што је истинито.....

У Београду, на Ново Лето.

1862.

(М. КУЈУЊИЋ.)

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and is difficult to decipher due to its low contrast and orientation.

Јуначки гроб.

 Кад се стресу кости мртвачке — кад кроз пусте прси без срдашца ветар из горе дуне! . . . . страхота је!

Страхота је, кад се ступи ведро небо, кад помрчи сјајно сунце, па у тамној и пустој ноћи само се осмева на бледо лице човечије гроб — таман — леден — студен, као што га је смрт задахнула својим студеним задахом.

А муње севају, а небо се мути — очи ти се успламте и узбуне па не виде ништа; ништа осим једног гроба.

Кад гром пукне, теби се учини да је го топ — кад муња сене мислиш цевердан је плануо, кад се укрсте муње по облацима, мислиш како се јатагани грле и љубе, како се узбуњена жеља по бојишту шеће.

А Ситница тече мутна и крвава, вода јој се уздрхтала, као што се у јуначким прсима срце уздрхтало. Муње заблистају — опазиш према њима беле калпаке и крваво перје, а гром ти се као тужан паклени јаук отме из рањена срдашца, јаукне онако страшно, онако нечувено.

Брат је уз брата пао, отац је сина загрлио на љутом боју косовскоме. Ветар опет дуне кроз разпукло стење, провири кроз зелено лишће од шумица; и тај јаук, тај је јаук тешка писка убојних копаља, страховито запевање силних рањеника.

И кроз шуму се провлачи полагано жалосна мајка. Пошла је у бој, њу је у ту ломљаву материнско срце њено повело, њој је зорица у тој густој магли, ту јој је синак једини; једино мезимче!

Ал јекне невесели глас: пропаде српско царство; ал' јекне страховити одјек: нема Србина!

Уђута славуј, стаде жалосна мајка; на небу се ускомешаше натуштени облаци; ноћ се чисто помаче, чисто стеже од тешке туге, а сузе, још се само сузе лијаху.

Као росица у лепо јутарње доба, као мелем на тешку рану; таке бејаху те сузе.

Вида полете с високе планине, на латким се крилима спусти на тужно поље Косово. Магла се мало по мало разбијала, светлост се све бистрија и светлија повраћала и показа се јадним тужним очима криво бојиште.

Еј јуначе камо ти песма?

Еј десна руко, камо ти понос?

Вити стасе, где ти је дика?...

Где си увенуо мирисни цвете?...

А где је царство? Где слава?... питаше тихи ветрић, питаше жалосно жуборење из далеких крајева?

А где је отаџбина? питаше врела крвца уморених српских јунака.

Свему томе одговараше тужна запевка, жалостиво ћутање. Мајка је пала на прси хладне и ледене чедима својим; жалостиво је јаукање и тужно мучење опевало јуначку смрт њихову јер им других речи не бејаше.

Тако сахрањиваше Србин своју отаџбину, тако опеваше српска мајка на боју потамањена чеда своја. Та страховита туга — дивотни цвет напојен капљама крваве росе; та је страховита туга сахрањивала јунаке на боју косовскоме, сахрањивала их све у саме уздисаје заробљене отаџбине.

Цвилела је тужна мајка, певала је у тужну жалостиву песму гроб те славе; опевала је у најлепше певаније: јуначки гроб.

Па кад се стискоше тамни облаци на небу српскоме; само је уздрхтала страховита слика тога гроба и већ је Србин будан био. У танким струнама, у сухој јаворовини борављаше сахрањено тело српске отаџбине, — слика та свуда је пратила српског јунака, она га нигда остављала није.

Мајка је невесела и тужна прилазила томе гробу, доводила је к њему јуначку децу своју, ту их је над тим гробом; над гробом српског јунаштва, над гробом српске среће одгајала и ту их запајала старом славом душановом, старом срећом немањином.

Тај се гроб зове: гусле јаворове.

Па кад уздрхти слика тога гроба; уздрхти и јатаган у јуначкој руци; уздрхти страховити глас, што свет преврће, глас, слободо! слободо!

Јунаци се чисто подигоше из гробова косовских, јуначки је гроб својим страшним мртвачким гласом пробудио и најмањег и из гусала јаворових изниче нова српска слобода, изниче нова држава.

Па кад се сетимо ох, како је страшно, како је страшно ланцима, што робове свезују. Јер ће ти ланци попуцати од тога гласа, не ће их бити кад он јекне! Њима ће страшно бити, кад запева песма с тога гроба, из тих преију мртвачких, с тог бледог чела кад мисао сине, кад се с тих уста речца стане просипати!...

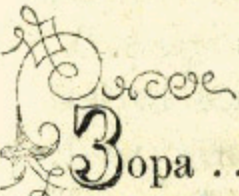
Страшно ће бити — а тешко оном, коме уз њих буде страшно!

* * *

Јер кад се стресу кости мртвачке — кад кроз пусте преи без срдашца ветар из горе дуне!..... страхота је!....

К. Н.

Н а п р е д . . .

 Зора . . . зора . . . земљици са крила
Жуборика танка се повила,
Зора . . . зора . . . подигла се граја
Међ анђели сред божија раја,
Зора . . . зора . . . будне усне зборе,
Будне усне — али камо зоре!
Хеј стражару, хоће л' сунце брзо?
На стражара покор се наврз'о;
Време већ је — а ни трага нема,
Да се сунце ка изласку спрема . . .
Земља кипи . . . тама на очима —
Жешћи жубор међу анђелима.

Ко је јунак, да погађа,
Што се сунце још не рађа.
Какво сунце? не лудујте!
Али чујте . . .
Пет'о крили бије јако,
Кукуриче наопако . . .
Ха! ха! ха! ха!
Луда страха!
Шта је било, шта л' ће бити —
Ко ће света исправити . . .

Устај! устај! из убаха пуче,
К'о кад муња громове развуче —
К'о гром сјајни помеђу облаци,
Анђ'о један у среду се баци.
Силан анђ'о... копље чило
У оку му запламтило.
Чудно копље, нековано,
Небрушено, нетровано —
Како звекне,
„Поштење“ одјекне...
У десници буздован је бујни,
Не с челика, са стена олујни',
Већ од цвећа — чим листак рашири,
„Слобода“ замири...
А у левој барјак сија,
На гомиле зрак одбија.
У зрачићу светлост чиста —
„Видело“ се по њој блиста...
Диван анђ'о... тама гледи,
Познаје га — бледи...
Он је — клетник! У врту рајову
Анђели га Напред зову.

Густа руља — анђелака коло,
Један пламен свуда наоколо...
Свуда одзив — тако је! тако је!
А у среди даље анђ'о поје:
— И док људи небо не додирну,
Док у црну земљу не провирну —
Хоће л' знати, шта је живовати...
И док тица на уској врлети
По два трипут кљуном не налети —
Хоће л' моћи правим путем поћи...
Дршће земља — ох сунашце моје...

Кликће руља: тако је! тако је!
— Срце, браћо, то је звезда лака;
Звезда чека сунашца рођака,
Да у њему разцавти се мала,
Е да би се њиме распламала.
Чека звезда — ето зоре, ето...
Ал' ноћило не миче се клето.
Камо сунца? хоће л' звезда стати?
„Преварена нада...“ прошаптати,
Ил' са кликом „стани црна вражи!“
Дигнути се, своје да потражи...
Напред! напред! одјек се заори —
Напред! ... напред!...

Ох тавнине,
Аох царевине —
Царства тога
Пакленог! ..
Ђаволићи,
Враголићи,
Старо, мало,
У коло се поватало ...
Таке цике,
Таке вике,
Тог скакања,
Хајукања,
Земља мека
Никад брате, не дочека!
Није шала — светски царе ...
Така плена! те похаре! ...
Нема више сунца, нема,
Да по земљи буне спрема —
Не ће више свете боси,
Ђаволима да пркоси!

Напред . . . напред . . . вијор скори
Поче тијо да вијори.
Ђаволи се разиграли —
Ко ти слуша вијор мали!
Напред . . . напред! црна крила
Осетише копља чила.
Осетише . . . тргоше се —
Ал' пред њима већ затресе,
Груну таму, груну коло
Низ барјака наоколо . . . .
Ватра жива
Одејајива
Са барјака,
Са јунака;
А с танана
Буздована
Удар наже
Да покаже
Бојак тешки,
Бој витешки . . . .

— Сунце пуштај! црнаврази!
Лети гласак, пламен дражи,
Ал' је страх то страховити —
С ђаволима бојак бити! . .
Канџе су им оштре, мале
У сунашће закопале —
Трза сунце, пече . . . пржи . . .
Расте канџа — јоште држи! . . .
Пече сунце, да сагори,
Да угљеном све претвори —
Црни, мрки до ноктију
Још ђаволи бојак бију!

Ал' не храброст, није сила,
Што подиже паклу крила.
Не одважност, челик није,
Веће срце ђаволије ...
Гле! зар сташе? зар сушташе? —
Анђелићи посукташе ...
Светлост! светлост! — аох среће!
Отето је сунце веће! ...
Већ понеше небу белу,
Та у клику, у веселу,
Понеше га — стаде нога
Са довата канџинога ...
А! ха! вражиј крик залупа —
Ко ће стопе да ишчупа? ...
Напред! напред! анђ'о сену,
Што на бојак чету крену,
Напред! напред! ... крвца шикну,
Бризну, шикну — пакао циџну ...
На силеним, на канџама
Оста, оста — крвца сама.
А кроз крвцу углед мину,
Како сунце по небу се вину ...

Што би ране — бише извидане.
Што траг оста — сладак понос поста.
А сунанце како се осмене,
Рујном песмом спаса свог помене,
Румен сипа са румених двора —
Напред, свете! напред — зора!.. зора!...

Абердар.

С л о б о д о . . .

О, слободо, санче тамновања,
Име празно жалосних усана,
Теби нема зорице ни дана;
Сад те Србин пева и спомиње
И у слатке, тужне снове сања!

О слободо, увенути цвете,
Тешка туго, жалосно сећање,
Тужна зрако, кроз потоље грање,
Што се вијеш изумрлој души! —
Хеј осмејче, помрчине клете!

Било негда . . . Душан! Српство! Слава!
Било име, било срећна дана . . .
Јављала се струна уздрхтана
Тешила је, живела, трунула! . . . .
Ал' сад од ње нигд' ни једног јава!

Стојан.

Б о с н а.

Саво, бујна Саво, не пијем те више,
Не љубим ти талас, што јецка, уздише —
Та не јецка више санке скидане,
Не доноси сузе љубави слађане,
Не казује уздах са шаркије миле,
Не шапуће севдах босанкиње виле —
К'о да писку чујем ... самртно рвење ...
Ћути, ћути капљо, не дирај камење,
Не подижи вала — чини ми се њиме
К'о да братац грли мртве побратиме ...
Та капљице бујна, суза ми се кажеш,
„Ох слободо златна!“ к'о да запомажеш.
Пено бела, пено ... што ће недра лака,
Што помињеш ругу бајних девојака ...
Зарумениш често, к'о кад крвца сише —
Саво, бујна Саво, не пијем те више. ...

А бердар.

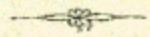
С р б у.

Чуй Србине,
Гди те време зове;
Да потражишъ
Землѣ прадедове!

Узми барякъ
У лиеву руку,
А у десну
Анцаръ дугу пушку!

Па айдъ напредъ,
Али само сложно,
Ерѣ текъ слогомъ
Побѣдитъ е можно!!

Миленко Максимовиѣъ.

Ј у т р о.

Устај славо, устај сунце јарко,
Грани зрако, обасјај нас жарко!
Погле свете! — махни мртва санка,
Погле свете, бијелога данка! . . . .

Еј сунашце, ал' си поранило!
Сјајна зрако, ала ти је мило!
Ала сјајеш, ал се осмехиваш,
Ала душу у облачке скриваш;
Да не види мила смеха њена
Плаха жеља, жеља уждежена!
И листак је затрептао мали,
Љуљнули се на потоку вали.
Славујска је из најлепших крила
Песма, срце давно обавила;
А на гори у зрацима златним,
Седи, пева, невесела вила.

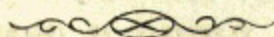
* * *

Боже јутро, чуда над чудеси!
Веће славе, још видео неси;
Веће дике, већег боговања,
Да се чудиш, да л' га санак сања? . . .

*

Ко л' си јутро, ко л' те тако каже,
Твоја зрака коме ли помаже?
Ког ли зовеш у срећу у дане
Из гробнице давно затрпане? . . . .

— овнћ.

Зека капетан.

(Једна црта из год. 1813.)

Дрино водо, поносита међо, шта мрморе таласи твоји, што ваљају дрвље и камење.

Кад сунце зађе, пати мека пена порумени од румена неба, шта бунцаш у твојем сутоњском заносу ти дивља лепотице?! Да не уздишеш за огњеним змајевима што те у бледој месечини у лепе дане твоје младости грљаху и љубљаху, или спомињеш лепе вечери кад дршћући и запевајући казиваху танке струне са потмулих гусала, студену лепоту твоју. —

Нема јунака више, да их скрхане и ојађене носе бурни таласи твоји, нема сокола обломљених крила, да га студени твоји таласи потрзају, ох, па нема ни једне љубе јунакове да јој се безна твоја порадује, па да јој уморној љубиш лепе девојачке груди, да јој твоји цинови љубе побледела уста и усахнуле очи њезине и да се твоји бесни студени таласи уплећу у црну косу њезину...

Ох, прошла су давно лепа јуначка времена!

Некада стајаше на обали твојој мрачна тамна шума. Некада беше то гњездо соколово. Данас на пустој обали твојој узалуд ће да тумара старац са мутном сузом у замагљеном оку, — узалуд ће то његово мутно око да тражи споменике својих младих година, њих нема више и само си ти јадна о-

стала онако исто студена и бурна као и онда, кад се по твојој обали последњи пут разлегало јуначко узвикивање голих синова. —

Свитало је.

Као најлепша цура, кад се смешећи прашта од слатког сна, тако беше једно скровито месташце у густој парашничкој шуми.

Зелена маховина беше застрла студену једну стену а испод ње клокоташе и бућкаше бистар хладан извор, те тихо бунцајући отицаше кроз хајдучку траву и друго зелено цвеће а густе шипрази од лесковине и дивље руже натклопили се беху над овом танком хладном жицом.

Све мирисаше, све беше свеже и весело, а озго кроз растово грање, што се потихо њихаше у свежем ваздуху провириваше мекано плаветнило зориног неба у коме се полагао растапаху бледе звезде.

Хладовита шума дрхташе у тихој хуци, а кроз њу се разлегаше јасно кликтање једног сокола, те јуначке тице, што оста верна завичају своме, док је јаук од јунака, што умираху на обали гласовите воде, распудио тице плаховите.

Соко закликта, па се вину у висину, да се окупа тамо испод неба у плавом ваздуху, а једно гараво девојче дође амо на студени извор.

Беше високо и танко то девојче као топола она, што је код извора и што јој лишће тако тихо трепташе, тако тихо, као да то виле шаптаху о лепом гаравом девојчету, што има

тако дуге трепавице, тако црне очи, тако танке узвијене веће, тако лепа румена усташца и тако густу црну косу и тако лепо грло и тако лепу месечину испод грла и све тако лепо и убаво, да би месечина полудела, кад би видела где огњен змај прелеће с њом испод плава неба, земље и градова а вештице би се заплакале, кад би дошле, да јој срце ишчупају.

Ношаше на витој обрамици, што беше ишарана рујевином и црвенилом од броћа, две баквице окићене липовим лишћем.

Кад дође на извор и кад напуни студеном водом баквице, онда се саже, те један тамно зелени растов лист уплете у своју црну косу, од које се неколико увојка спустило низ њезин округли поносити врат.

Мало час сави руке изнад главе па погледав испод дугих трепавица на мекано плаветнило небно уздахну: „Ох, мајко божја, помози нам!“ —

Лесков шипраг зашуста. Две руке размакоше грање и један висок млад човек изађе у пуном оружју.

— „Добро јутро Јано!“ рече он љубазно девојци, па јој братски метну руку на раме, како би чинио коме од својих ратних другова.

„Аох Зеко?! Бог те помогао! А куда тако тумараш пре зоре у пуном оружју?! Знам да неси био ноћаске на стражи!“ —

— „Несам селе, — али од како се измаче то проклето Туре сарајевско, тај махнити Хасан-Беговићу, не могу да имам санка мирна:

Ха та видећемо се опет ако Бог да! Неће ми утећи макар ћу га усред Сарајева ухватити жива!“

„Бога ми је сазнао путове па ме страх хоће једном искренути. Али камо да га хоће срећа нанети, ох ја бих се с њиме била. Бога ми Зеко одкако је утекао тај проклетник та кукавица све ти ноћу сањам да се уза те бијем! Хоћеш ми се смејати, али нека!“

— „Хохо мој лепо хајдуче! Баш те хоћу једном измолити у твојега бабе, па да те поведем у јуначки покољ да више несневаш!“

„Ех да хоћеш Зеко, бих ти сеја била зато. Боже мили како ли је мило човеку кад му оштра синџирлја запара овде у руку или овде испод грла. Ох, да ми је једном да је ја осетим, да и ја пролијем моју девојачку крв за крст часни и веру хришћанску!“

Тако говораше Јана а образ јој подузс пламен. Њено црно око бејаше топло у овом тренутку јуначког заноса, и њена румена усташца тихо задрхташе.

Зека осмешкујући се гледаше у ово јуначко девојче. Њему заигра срце испод сјајних тока. Он се пригну па загрли Јану како би загрлио сестру своју па јој рече:

„Тако те водем цвете мој, тако те водем, кад се сунчам у топлом говору твојом. Ха Бога ми, ти си милост божја. Хајде ми кажи што хтедох да те питам, хоћеш ли се кадгод удавати?!

— „Ех зар о томе хоћеш да ја мислим?! Ено мога бабе он се зато брине. А ако ми је

суђено, ех онда то је тако судба наредила, али би Бога ми ја волела да овако остане!“

„Видиш Јано, ја хоћу да говорим што ми срце казује, па немој ни ти душо да се пред Зеком снебиваш. Па зар се несмо пазили као деца?!

„Па ето ми се пазимо и сад! — Истина док смо били деца, ох Боже, како је био онда леп живот, ми смо се и другчије пазили, али Бог је дао те је Зека данас први јунак у јуначној војсци, а ја сам ето већ девојка па кунем себе (што несам мушко да се бијем за веру хришћанску,) и своју срећу што ми умре мајка још маленој, те остадох без мајчина савета и неге. Немој Зеко да ме храбриш ја сам и онако много слободна.

„Видиш Јано, ја немам нигде никога до једног Бога и једне отаџбине што ју љубим па хоћу да умрем за њу. Али ево овде имам и једно срце што би се скаменило да нема тебе моја Јано. Ја те волим смиље моје, Бога ми те више волим но очи моје но и душу моју. Можда грешим и Богу и људма што те хајдук волим, ја те волим, тако те волим да ми и срце и душа задрхти радосно кад се сетим тебе!

Зека стаде мало. За ово неколико речи, па сустаде, те мораде да одахне.

Јана гледаше преда се а пламени обузеше њено преплануто девојачко лице.

„Хајде Јано тако ти жив онај који ти је најмилији кажи ми би ли хтела да си љуба

Зеки капетану?! Кажу душо, ха та Зека је јунак па је спреман све да чује!“ —

„Ех па шта ћу да ти кажем?! Ох Боже мој, ето питај моје друге ако мени не ћеш да верујеш, док ми братац није погинуо, клела сам се у његово здравље и у оба ока девојачка, а од како ранише га Турци одто доба ја се кунем најмилијим што ми је на свету, а од људи што сам их видела и што им се дивила јунаштву, ти си Зеко срцу најмилији. Јесте зазорно ово што говорим, али што ћу кад си тако хтео. Ено бабе мога Зеко па ме ишти у њега. Ако хоће он онда прво божја па сам онда твоја, а ако рече да ме не да теби, ех онда збогом срећо, — ваља ми да слушам стара родитеља али тако ми најмилијег тако ме Бог не помогао ако се удам кадгод. Никад. Никад!!“ —

И из она два црна лепа ока, што мало час тако јуначким пламеном букњаху, потекше две топле сузе па још две и опет две, те се тихо котрљајући саставише испод девојачког грла.

— „Хвала Богу!“ уздахну Зека, „данас ако се ударим с Турцима сатрћу их све до једног, јер се данас и за љубу бијем. Збогом моја Јано, па буди весела!“

И Зека са раздраганим срцем диже се те оде, а Јана остаде још на извору.

Дођоше сад сила срећних и несрећних мисли гиздавом девојчету, те тако изгледаше, Јана сетна забринута.

Соко опет заклика враћајући се озго са неба и његово кликтање одмами девојци очи према небу.

Још не беше сасвим свануло, али се небо блистало у некој сребрној светлости.

Неколико девојака дођоше на извор, где кад нађоше Јану, што у целој Парашници прва устајаше, нагонише је те певаше с њима ону песму:

„Чадор пење Мула Сарајлија“ . . .

2.

„За крст часни и веру хришћанску! Удри крвника, удри! ха!

Тако узвикиваху неколико момчића терајући испред себе везана Турчина, који жалосно запомагаше да се сва шума разлегаше.

„Аман људи божји!“ запеваше заробљеник, „Аман! Душе не имао ако сам бег оли спахија оли што тако! Рајетин сам вере ми рајетин како и ви!“

„Ала ти је надувено ово Туре?! Море јеси ли махнит или си слеп код два ока?! Море је ли ово твоја раја?? Ха!“ викну један голи син, што имађаше само једну малу пушку па опет поносито преко ока гледаше у сиромаха гола Турчина.

„Јаој, — ох вере ми сам махнит . . . махнит тако ми турске вере! Не је ово раја неје ни била раја! Ох камо га једном тај Зеко капетан што вам је, камо га! Немојте се море! Јаох болап, што то учинисте данас!“ Тако

муцаше голавер, а крупан зној спопаде му чело његово.

„Јаох теби и твоме султану! Ево једног мује капетану. Ухватисмо га доле на Дрини. Хтеде кукавица да утече кад нас виде, али му се поквасише крила те га надпливасмо!“ рече један голи син изишавши пред Зеку и метнувши десну руку на дуги нож свој.

Тако беше у њих навика.

Зека што изађе са неколико друга из једне честе стајаше ту миран и озбиљан.

„Аман капетану! Нека ме пусте твоји људи. Деде тако ти вере!“

На један миг Зекин одрешеше Турчина и он протегнувши и протрљавши мало помодреле руке своје приђе Зеки, те му се дохвати скута.

„А која ти беше невоља злосрећниче, — зар не си могао да останеш лепо на своме дому, но те ђаво тера!“ рече му Зека гледајући га како жалосно изгледа.

— „Море утекао бих ја здраво из ове проклете Мачве ама ето на моју невољу, а ваљда је тако суђено, дотрча, баш кад хтедосмо да отиснемо малени кајик, дотрча Хасан Беговић душа му проклета, па на његову реч мене истиснуше, а њега примише. А прође ми студен кроз кости, кад ми проклетник рече: „Мујо, ако те којом срећом ухвате голаћи пре него што ти пошљемо кајик а ти их поздраве од Хасан Беговића да ће им скоро у походе доћи. Јес им лепа кћи старога кнеза.

Лепа цура тако ми вере а ја се јунак заве-
товах и онако да се влахињом оженим . . . .

„Хохохо, чувстел' браћо од Бога не нашли
шта се дало на око овој махнитој потурици!
— — Вере ми, ја сад тек видим да је наша
Јана дивна цура, ама грдне среће е је обе-
генисаше очи онога поганца!“ говораше Зе-
ка па и љутито и весело куцкаше руком по
сребрном ножу свом.

— „Ех, не рекох ли ја да је што је отуд,
напето и надувено. Та ето така ти је и та кука-
вица што ту стоји. Шта ћемо са њим капетану,
хоћеш ли да га посечемо?!

„Није ти никакве фајде од његове смрти,
баш као ни од његова живота. Води га Ми-
ленко, те га напој и нахрани, како нам закон
каже а образ и поштење јуначко доноси, па
га претури преко Дрине. Него чујеш Мујо
што хоћу да ти кажем; ако прећеш још јед-
ном Дрину, вере ми се више не врати на дом
свој! Браћо,“ дода Зека окренув се својој
дружини — „овај Турчин дође како треба.
Ето рат ће се у име божје скоро свршити па
онда ко остане да се свету радује. Зато хо-
ћу, да се за младости и за живота поносим
са љубом. Хеј Мујо, ако те срећа нанесе на
Хасана Беговића, поздрави га од хајдука Зеке
капетана да се јунак не ражали много што
је од сутра кћикнежева љуба Зеки, јер Бо-
га ми ко пре девојци, тога и девојка. Тако је
у нас!“ —

Кад зачу дружина његова такe речи, он-
да кликнуше сви весело. — Неки бацише се

Фесом у висине, те многи оста на грању, други скочише те хтедоше удавити Зеку грлећи га, а једни стадоше метати пушке, те сва шума јекну од весела абера. —

Сунце зађе за босанска брда, а тиха вечер спушташе се у лакоm сутоњском ветрићу са бледа неба.

Парашница се замотаваше у тамну студену копрену, њена шума хукаше потмуло као да се стреса од ноћних страва и вампирских приповедака, а тамо амо весело прштаху неколике ватре.

Високо лизаху пламенови и весело прекаху варнице, а јуначки голи синови тресоше веселим колом ситне мачванке, што јунаку зној на чело тера.

Мало час, па кликћући дојурише у јуначком скоку, неколици од њихове дружине.

Сваки од њих, ношаше по једног бравана плећима, а свилено руно у њих, беше још мокро и студено од студене воде дринске, јер јуначки момци зекини препливаше у лакоm плову са шићаром брзу Дрину.

Са срдачном добродошлицом поздравише их браћа њихова и док неки клаше браве и спремаше ражње, дотле други поседаше уз јуначке пливаче, те их нагонише да причају о данашњем лову.

Зека сеђаше овамо у другој гомили, узколено староме оцу Сави, коме данас исповеди, што му је на срцу и који данас у име његово заиска руку Јанину у њезина оца.

Ту је била и Јана, али мало даље одличнога кола па наслоњена на један раст, гледаше у Зеку и чињаше јој се, да се никад не може нагледати његових јуначких очију.

Дуго се разговараху у том лепом братском скупу.

Седи старци, што преживеше тешке дане казиваху о старим мукама, а млади јунаци поносито казиваху колко који има рана и колико је уграбио глава.

Зеки се раздрагало срце. Он виђаше где га Јана гледа, он знађаше да га Јана слуша и његово се срце растапаше у чудној милини.

Он узе гусле јаворове и затегнувши струне и еркнувши из једне чутуре, пусти јуначки свој глас да се разлеже, а танке струне потмуло јечећи и дршћући пратиле су његове речи.

Он певаше о боју на Мишару, и све што беше живо у Парашници, све се стекло, да га чује.

Тек беше у половини песме и тек најбоље дрхтаху струне под танким гудалом, кад се тамо из далека зачу довикивање стражара на међи парашничкој.

Сви се узверише и Зека испустивши гусле скочи на ноге те потече оној страни одкуда се чуо глас.

Још не беше Зека на по пута, кад му један момак од страже доведе једног човека са писмом од војводе Чупића.

Аброноша рече, да је видео Турке кад су Дрину прешли, па му предаде једно писмо на брзу руку савијено.

Зеки плану лице, кад чу за Турке и он подскочи весело, па обори обе своје мале пушке, те подвикну: — „Хој на оружје браћо! Ето среће из ненада! Одмах да се кренемо, одмах па до зоре да их побијемо!“

Али у један мах неста оног веселог пламена у црном оку његовом кад отвори књигу војводину.

Усред јуначкога кликовања од његове огњене момчадије он стајаше ту нем и замишљен.

Његово се чело полагаано навуче облаком, а усне се полако стиснуше.

Он читаше и опет читаше неколико врста, што му их написа војвода.

Сва дружина погледа га зачуђено.

— „Капетане, што ли је то мучно у тој књизи?!“ запита га један од његових јунака.

„Није ништа, . . . баш ништа! Турци прешли Дрину! Ех па добро! Ми ћемо их растурити, ха, морамо их сатрти! . . . жив сам ја још . . . живи сте ви . . . нека их, нека бегају кукавице!“ —

— „Шта велиш!?“ викну намрштени хајдук један, — „Кукавице?! О ком збориш капетане?!“ —

„Бути Ранко не желеознати! Чујте браћо, у три скока ето ме међу вас! Ранко, имам вере у моје јунаке да су прахом дивно опремљени!“ —

Голаћи само шкргутнуше зубма . . . по-
куцкаше у кундаке својим шишанама, па ху-
кнуше јуначки.

Зека иђаше земуници старога кнеза где
кад нађе саму Јану, смешећи се, рече јој;

„Збогом данас моја кито цвећа, Бог ће
дати те ћу те видети! Је ли душо, ако јунак
погинем у боју крваву, хоћеш Богу молити
се за спасење душе ове, што те тако воли!“

Јана узне његову руку, па је притисну
на своја топла уста па умиљато рече:

— „Збогом пошао мој мили поносе! Аран-
ђео нека те закрили светим крилом својим.
Стид ме рећи, али ми је срцу нешто тешко,
студен нека груди ми узела. Ох мој Зеко!“

„У Бога је наше поуздање!“ рече Зека,
па уздахнув пригрли Јану.

Јана наслони главу на јуначке груди,
једна топла девојачка њена суза, скотрља се
на сребрне токе у јунака.

И Зека се отрже те истрча из земунице.

Али се мало час врну па озбиљно рече:

— „Јано, све да слушаш, што рече о-
тац Сава!“

„Хоћу Зеко. Добро те се врати . . . ето
узми ову киту цвећа . . . то је прва милост
од твоје Јане Зеко!“

— „Хвала душо, хвала! Оче Саво и ти ба-
бо,“ рече он кад виде оца Саву са јаниним
бабом, где овамо иду „ходите мало, да вам
нешто кажем!“

Па кад сва тројица дођоше испод једна
самохрана раста, онда им рече:

„Црне гласе имам да вамкажем! Ни веровао не бих да Чупић не пише! Ох па знате л' шта пише?! Карађорђе и прве војводе у Немачку ето пребегнули, а Турцима земљу напустили. Ох да грдне бруке и срамоте, ох да тешке невоље, што ће тек да дође!“

Оба старца умукнуше, као да их гром удари и седи пона подиже малаксале руке и исплакане мутне очи к небу, као да призивље на земљу проклетство.

„Ето Турци силно кидисали са свих страна. Идем ноћас да одбијам ако ми Бог помогне, Турке још за које време, а ви гледајте нек се спреми ова сиротиња, да и њу не узмем на душу, па не дај Боже, да дође донужде, да их лако у Срем претуримо!“

— „А ти Зеко и твоји јунаци?“ запита га стар и кнез.

„Ех ми имамо јоште крви и живота, а и праха да се заменимо, на разбоју јуначко је гробље!“

И Зека ижљуби старцима руке и замоли оца Саву за благослов.

Отац Саво подиже своје уздрхтале руке, али његова уста не могоше рећи ни једне речи.

Мало час изађоше жене и деца да одправе јунаке па пошто се изгрлише и ижљубише пође дружина зекина певајући и кликћући а пред њом иђаше мало подаље Зека сам замишљен сетан и озбиљан.

Од часа на час стезаше он своју песницу, па уздахнувши љутито и шкргутнувши зубма

ударо би се у своја прса, те потмули звек одјекне са његових тока.

Тешко Турцима што предањ изађу! . . . .

3.

Лаком ногом и брзим кораком прелазисхе јунаци поља и потоке.

Већ се разлегало потмуло алах из турскога стана, те јато гавранова што допрати војску, прну кречећи у ваздух изнад зелених чадорова.

Један Бошњак, што на стражи дрхташе од зорске студени, припази где се нијашибље па што га његово танко бошњачко грло доношаше, викну: „На ноге се Турци (хазур) ето влаха!“ па избадивши дугу своју пушку, побеже зеленоме стану.

А таламбаси ситно зазвекташе и телали грмнуше јуначком виком, — посукташе сабље димискије, а ситно поцакаше орози.

Али се ухватио неки дрхат у окићену војску, и бадава се веће саставише мучно, кад уздрхта рука у јунака.

— „Потеците јунаци напред, нека вас позна раја, да вас позна раја да сте синови царски!“ говораше Осман бег, кад му доведоше хата, те га метнувши црвену чизму у златну зенгију, поносито узјаха.

Али грмну сложна вика од јунака:

„За крст часни и веру хришћанску!“ и са три стране плануше муње и громко цикнуше танке пушке и диже се прах, те обмота обе војске.

Не видесе ништа више, већ кроз маглу пламен од пушака, а потмула цика од ножева и јуначка вика срца раздрагана, застирало је јаук рањенички, те тужна писка од јуначка саломљених дрхташе у ваздуху, као да је с оног света.

Усред јуначког покоља, усред вике и забуне, отиште се једна чета хатлија па их не стаде кроз маглу.

Не видеше их ни Турци, што силно наср- таше, ни их видеше голи синови, што им беху руке кржаве до лаката.

А мукла тутњава од пуцњаве и од убојите вике изумираше на међама парашничким, где забринуто беху се у једно скупили старци, жене и деца па слушајући мучне гласове погдекад шаптаху име божје и богородичино.

Једна Јана беше добре воље ма и преко срца свога. Она узме мале пушке њена покојна брата, те их припаса па накрививши црвени фесић, изађе међу своје друге, те их рабраше.

— „Ја сам ваш војвода сеје моје! Ха, па будите веселе како и ваља да су ћери од јунака. Ох што сад несам тамо, где се коље туче и јауче!“

На Јану се многе угледаше, па за час изађе свака из своје земунце оружана малом пушком или дугим ножем. —

Јана весело подскакиваше, па поче да пева својој чети, кад једно девојче пребледе па дрмнувши је рече:

„Јано чујеш ли ти што?!“

Јана и све њене друге и сви, што беху ту ускупу слушаше.

Чуо се потмуо топот и рзање коња.

Тек што женски јунаци потекоше на ону страну одкуд глас долажаше, ал плану једна пушка од стражара на међи, па онда и нека друга и рањени јунак изнемоглим гласом викну: „Ето Турци! ој нејачади, спасавај се, бегај! бегај! —

Још не имађаше нико речи, кад из једне честе, која скриваше тајан пролаз у шуму, помолише се зелене чалме и светле дими-скије.

Жалосно писнуше деца и јаукнуше жене, а старци се тешко удараше у прса, кад полетеше Турци са бесним урлањем на нејаку гомилу.

Бадава избаци Јана обе мале пушке и бадава се дохвати за нож, и бадава се њене друге угледаше на њу. . . . и весело урликање Турака и жалосно збуњено довикиваше деце и жена, смело је све, убило је све тако да за час оружане женскиње беху раздвојене и растављене, а Хасан Беговић весело се насмеја када стеже више зглавка јанину руку те голи нож испаде из девојачке руке.

Мало час поче да букти један раст, па други и густе дим хтеде да загуши сужно робље.

Једно се чељаде само измаче из ове погибије, и оно гологлаво и босоного отрча та-

мо, где је чуло пуцњаву да каже ако нађе кога од голих синова, шта се учини овамо у Парашници. —

После неколико тренутака весело узвикујући потекоше Турци с робљем к Дрини, где их лађе чекаху па весело смејући се тужној запевци девојака, стрпаше их у лађе хвалећи Бога, што им удели такав шићар.

Само Јана не проли сузе. Од како виде, где јој бабу убише, изгубила беше речи.

Њене очи гледаху укочено и без осећања у све, што око ње бива.

Њене се руке не помакоше да подигну густу црну косу, што се била расплела, па у сто замршени вितिца грљаше јој врат и плећа.

Она је једном само дубоко уздахнула, кад запљускаше таласи од витих весала на лакој лађи хасановој и кад живо уз Дрину веслајући, запеваше бошњачки веслари!

Али баш у том тренутку виђаше се један хатлија, где лети на бесном хату. Он кад виде турску лађу викну: „Станте Турци! разбили нас Власи!“ —

Ноћ је била тиха. Ваздух је чисто мирисао. Месечина је била. Таласи су тихо жуборкали, а на лакој лађи, што се полако њихаше, лепршала се црвена застава са белим младим месецом.

На крову су лађе седели Турци. Наргиле су зановетајући бућкале, а бегови сркаше из позлаћених филцана грку каву, што им један дуговрати Бошњак у танкој цезви на сребрном мангалу пецијаше.

А према збору од бошњачких јунака седела је Јана мирна као небо и бледа као небо, тужна као ноћ и тиха као ноћ. —

Хасан Беговић није одвајао очију са лепе цуре, па пун љубави и пун среће рече своме барјактару, Ахмету да куцне мало у шаркију. —

И Ахмет седе ниже ногу хасанових и његова лака рука задрхта и задрхташе танки ситни уздаси са шаркије, па онако заљубљени, онако занесени дрхтаху и лутаху у ноћ.

Турци су забленуто гледали у млада ватрена свирача. Његова песма о љубави опијаше их као афијун и преко њихових усана и нехотице клизаху се узвици: „Машалах и аферим!“

Кава се охладила у мрким широким филцианима

Бошча се последњи пут задимила у црвеној лули, па је утрнула.

Сви се искупише око дивног певача, па и лађари дођоше, те начинише круг око богатих бегова.

И кад се песма сврши, онда још дуго ћутаху сви опијени чудесном занесености, па онда разабравши се викну сви у глас „Аферим!“

Неколико цевердара одјекну у ноћ... Хасан пусти да му се кава по ћилиму проспе а он загрли свог Ахмета, те га пољуби у чело-

„Како ти се чини душо песма Ахметова?“
запита Хасан Јану, — „Ха, док дођемо моме
дому, видећеш чедо лепо, што је живот! Ах-
мет ће нам свако вече у шаркију ударати а
ја ћу те мирислијом хранити!“

„Хасан беже, једну ћу ти казати, рече је-
дан старкеља са седом замршеном брадом и
закрвављеним очима „мислиш да си јагње
ухватио, а тако ми свечеве браде, то је ште-
не од горскога вука, никада се припитомити
у твом двору не ће. Него ево ти мога блага
дај је на откупе!“

„Јес вера и Бог беже, дај је на откупе
па ћеш хазну напунити белим грошем и ме-
ким дукатом!“ говораху и други јунаци.

„Јок валах Турци,“ рече Хасан-Бего-
вић, „ово јагње не дам за везирство. Где
видесте ви оваку цуру! Задичила би царева
харема а некмо ли харем једног Хасан бего-
вића! Ох!“ дода он кад дође ближе девојци
и кад је ухвати за топлу белу руку, „ох ка-
ко је мека рука ова, мека као душа, а очи
ове како су слатке тамне, као ноћ у харему!“

Јана га немилице одгурну од себе

„Ох, ти се љутиш јагње моје! Загрљај
је тако сладак да грчине нема а смешење
твоје мило као небо! Како певаше ти оно Ах-
мете: „Што си душо назли бела!“

„Ехеј, хеј, нешто се види од обале!“ де-
раше се један бошњачки голавер.

Хасан и сви Турци подигоше главу па
узверено гледаше на српску страну.

„Шта је то?!“ питаше он усплахирено, а Турци шчепаше оружје. —

„Валах баш ич!“ говораше мирно крманџија — „Откинуо се један крш од обале па га носи Дрина! Ето што је, а та кукавица побунила би Босну!“

Доиста виђаше се нешто, где од обале унаточ лађи плови. То беше како крманџија рече крш, а кршеви се често кидају од обале, те их бујица однесе. —

Турци проклињући остављаху на дохват оружје и сироматини главер беше врло задовољан, што је добио само два шамара.

— „Шта рече Мустафа?“ питаше један стари Турчин, који не хте да се креће са свога места те да оставља чибук и филџан — „шта рече он, крш ако сам добро чуо?!“ —

„Ја!“ рекоше му Турци.

— „Ама говорите ли истину?!“ питаше упрепашћено старкеља.

Сви се згледаху шта би старцу.

„Па ако је крш шта је ту тако страшно?!“ рече хладно Хасан.

— „Свечеве ми браде то је зло, вере ми турске. Е видећете ако са тог крша ноћас не набелајишемо! Зар не знате бони да су то токе у голих синова?! Зар несте чули како наше лађе од ових кршева пропадају да им трага нема?!“ —

„Ама зар за голе синове кажеш?“ питаше усплахирено једни.

„Вера и Бог то је чудно, што нам рече стари Мехмед!“

„Бог и душа ваља да се чувамо, рекоше други.

Јана подиже главу, па уздрхта у свом смрвљеном срцу кад чу о чему се говори.

И само Хасан међу Турцима ћуташе, па пушташе котурове од дима, па кад виде да страх од мехмедове приче хоће да обрва све јунаке, онда се из гласа насмеја па викну:

„Кукавице, а не јунаци! Зар вас је поносите Босна одхранила да од кршева дршћете?! Тако ми свеца мислио сам с вама царевину да освојим, а ево немогу ни Дрином до Зворника да отпловим!“

— „Валах беже, ми се не бојимо ама се плашимо!“ рече један Бошњак са кесом на врату тако од срца, да му се и јунаци и страшљивице насмејаше. —

Хасан хтеде да разведри своје јунаке, па на његову једну реч узе опет Ахмет сарајевску шаркију, па поче да удара у њу.

Он тек беше у половини једне луде песме о бесној љубави, кад се осети неки мален потрес, као да дрвену зграду од лађе прође тихи дрхат, па онда опет још један такав потрес и на велико чудо потреси ти биваху све чешћи и јачи.

Сви се узбезекоше и само Ахмет занесен у своју песму ништа не осећаше.

— „Иди Мујо, види ко то удара доле, шта је нашао сад да теше, Власи га ханцари-ма тесали!“ рече Хасан једноме од лађара.

„Валах, ми смо сви овде на броју.... доле не може нико бити већ сами шејтан ако је!“

рекоше голавери забринуто, па се гуркаше нудећи један другог да доле сиђе.

На послетку један се спусти доле.

Али ни један дим још није Хасан честито повукао, кад устрча оздо голавер блед и уплашен, па дршћући муцаше: „Аман пропадосмо! Потописмо се! хај мајко моја потописмо се! Ето куља вода! Лађа нам је пробијена!“ —

Хасан и неколици од његове дружине збуњено потекоше да виде шта је то доле.

„Алах!“ протепаше упрепашћене аге па се жалосно вратише горе к осталој дружини.

— „Весело смо данас осванули, ал' смо мучно ноћас замркнули!... Бог је велики!.. Јунаци у кајик доле!“ викну Хасан, па се већ саже да се спусти са крме доле у кајик.

Урлајући пови се за њим руља као талас кад се усколеба, кад Хасан посрну три корака у назад.

Једна рука диже се из воде.

Опстриц једног дугог ножа предвоји конопац, којим беше кајик утврђен, и нека чудна сила отисну га за читав хват од хасанове лађе.

— „Ха, змијо! цикну љутито Хасан, па опали пиштољ испод себе у воду.

„Ено их, ено их! Ох, помози свече Мухамеде!“ тако се дераху неколико голавера, па показиваху руком на обалу, с које севнуше неколике муње.

Цика пушака одјекну о дрвени бок лађе и праска се зачу.

Један облак од праха ваљаше се по води, па иђаше к лађи.

Неколико Бошњака посртоше, те клонуше доле.

„Ха голаћи! ха, пси проклети!“ урликаху Хасанови људи у највећој забуни.

— Хоћете л' пуцати и'ви кукавице једне“ цикну Хасан, а од љутине га беше пена попанула.

„Аман пропадосмо, Аман!“ тако повикаше тамо на предњему крају и сви, што их беше тамо, нагрнуше у гомилу ага и спахија.

И доиста лађа крцаше као да уздише, посрташе као у несвести, а њен крај с кога долажаше страховита вика, нагибаше се полагаано.

Опет један поздрав с обале и опет се стропошташе неколици на дрвен спод од орахове шајке, како зваше хасанову лађу.

А Хасан грчевито стискаше песницу и и љутито грискаше своју браду, а очи му с еваше као у гладна вука, кад се спрема на скок. —

— „Ех, па кад је земан дошао да се гине, хоћемо да гинемо славно. На сабљи смо царство задобили, па на сабљи да га изгубимо. Хајте Турци, светао вам образ, удрите псе танким џефердаром, нека прсне и њихова крвца! Удри!“

Тако викну Хасан, па у обе руке узе п ушке мале, те силовито окиде орозе.

Страховито се зачуо одзив тамо на обали и густ дим покрио беше Дрину.

Усред те збуњене уплашене гомиле, стајаше Јана у једном куту поред крме.

Чињаше се, као да јој необичне мисли долазише, јер преко њена девојачка чела прелетаху чудни облаци.

Она се мучаше, да кроз маглу од пушчана праха разазна оне јунаке, што на кршевитој обали тако јуначки кликтаху.

Једна се глава подиже из воде па викну:
„Дал' си душо гдегод у животу? Аох Јано, Бог нам је на помоћи!“

„Зеко! Зеко!! Ох хвала ти мајко божја! Још ми бабу ваља осветити!“ викну Јана и у њене очи долажаше топла јуначка ватра, а руке јој силно задрхташе.

Њено сетно лице разведри се и све топлија светлост долажаше у девојачко лице.

Она се саже, па шчепа један пун цевердар, што лежаше на меканој простирци, па га запе.

Хасан се беше помамио од љутине, па што га глас доношаше, викаше својим људма, храбрећи их, да се јуначки држе, па кад се дим подиже да покаже оне, што су пали и кад само арбије потмуло звецкаху у челичном грлу од малих пушака, онда севну један пламен и Хасан посрну два корака на страну, па се згрува доле.

Његова уста нешто шаптаху кад му душа задрхта на њима, и нико не зна, шта је хтело да каже његово прокинуто срце.

У том истом тренутку једна друга рука сјури оштар малени нож у девојачке груди лепога створења, што у облаку од дима с расплетеном црном косом њеном изгледаше као анђео, што се за неправду свети.

И лепа хајдук - девојка посрну, па се стропошта доле у Дрину.

Кад су је таласи изнели горе, дохватише је две снажне руке, па усклицавајући отиште се један човек с драгим својим товаром од лађе.

Неколико севердара одјекнуше за њим.

Једна крвава пруга показиваше пут, којим је Зека, пригрливши једном руком лепо девојче, пловио тамо к обали.

Страшно беше урлање, запомагање и пуцање, што је крхало небо изнад студене бујне Дрине.

Отњене муње парале су маглу, што се ухвати на сву околину. Цика пиштоља и громка јека од пушака пробијаше небо и потресаше земљу.

Али већ пуцњава попушташе помало. Метци биваху све ређи и ређи и . . . . на послетку све се ућутало.

Магла се дизаше у небо као каква тајна копрена која се полагаано диже да покаже страхоте.

Али то не беху никакве страхоте, што ће да их покаже.

Добро се већ видело . . . лађа не бејаше више на води. Жуборкајући саставили су се

таласи над њом, па зановетајући о јуначкој погибији, отицаше даље.

Тамо амо пловиле су зелене чалме, а између њих играху се студени таласи са седефском шаркијом ахметовом.

А на обали дрицској тамо у једном хладовитом кршу стајаху у гомили јуначки голи синови.

Они се беху мирно наслонили на своје дуге пушке, па жалосно гледаше у једно лепо девојче, што са расплетеном косом са пола отвореним побледелим уснама лежаше ту.

Мали сребрни нож беше још у њеним белим грудима и крв више веиђаше из ових светих девојачких груди.

Зека сеђаше наслоњен на десну руку ту поред ње, па дуго и дуго гледаше у лепо девојче, у дивну несуђеницу своју.

Он уздахну, кад подиже очи к небу и кад виде меку тиху месечину на меком блистању небеском, он тешко уздахну и сви његови јунаци тешко подигоше главе те и они уздахнуше.

„Браћо, идите сви те леп гробак ископајте за моју Јану, идите браћо моја!“ рече Зека и његове речи запињаше, јер грка туга беше то, што му срце стезаше.

И опет дуго гледаше Зека у бледо лице своје драге, што га месечина тако неком тужном светлошћу обасјаваше, дуго гледаше па кад чу, где му се дружина враћа, он се саже, пригрли мртву драгу своју, притиште

на оне бледе мале усне своја топла уста, пољуби тихо оне очи и оно лепо чело, па устаде и дружина га затече мирна и јуначна. —

Један од његових јунака говораше молитве у место попа и кад сви јунаци целиваше ћерку свога старог кнеза, а несуђену љубу свога капетана; онда и Зека још једном притисну своје усне на њено чело па у том тренутку протеча — „Збогом Јано, збогом мој животе!“ —

Јану спустише у гроб и полагаано засипаше земљом.

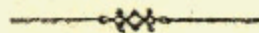
„Браћо, хоћете л још да сам вам капетан?!“ упита Зека своју дружину.

„Хоћемо Зеко!“ одговори у један глас невесела чета.

„Али ја не ћу да смо кукавице, па да земљу оставимо срамно. Ја хоћу да умрем за отаџбину моју, ја хоћу, а хоћете л'и ви? Дајте руке!“

„Ево руке капетану! хоћемо да умremo! Да умremo за најслађе име, да умremo за народно име! Хој живео Србин!“

Ч. М.

Први мејдан.

Дете веле, још сам за јунака —
Смождавати још хале не умам;
Млад сам, речма да задрмам светом —
Још му свеза добро не разумем.

Ал' је давно како замејданих
На бојишту љубави ватрене —
Опсенљива подигла се рука,
Та да сунца преотме од' мене...

Крвца букну — глас једном се диже,
Удри, сунце, тамом... па ма кога —
Око мене светлост се осмехну...
Ох мејдана — мејдана слаткога!

М . . . .

Братац и сеја.

Брата сеја на самрти пита:
Браца драги, шта л' ти мило беше,
На овоме свету бијеломе?
Браца драги, је л' ти штогод жао,
Јадној сеји, на часу умрлу...
Јест ми жао, братац одговара.
Жао ми је, врло жао сејо,
Три жалости понијех ти сејо,
Прва жалост, не осветих баба,
Што ми баба погубише Турци;
Друга жалост брата не осветих,
Што нам брата погубише Турци;
Трећа жалост, не пољубих драго!..
Осташе ми жеље на уснама,
А осташе греси на срдашцу;
Јадна сејо, милом брацу своме!

К. Н.

Т а ј н а.

Све ме копка, чедо бело,
На срдашцу тајна нека,
Чини ми се, умрех, грешан —
Одних тајне у себека.

Ал' прикучи усне рујне,
Кључаницу огњу томе...
Прикучи их — меку тајну
Да пришанем срцу твојме!

Милан.

Б и с т р а   в о д о . . . .

Бистра водо, хлађани студенче!
Је л' те данас походио Јово?
Је л' ме данас у зорицу чек'о?
Кажи Јови, кад на подне дође,
Да сам брала по планини пвеће,
Да му дадем кад се растанемо —
Да га љуби место мога лица,
Да мирише место мојих груди!!

К. Петровић.

Уздах и душа.

Сунашце сјајно
Небом пошета,
Небом пошета
Од звезде к звезди.

Сунашце сјајно
Земљом пошета,
Земљом пошета
Од цветка к цветку.

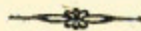
У сваком цветку
Росица бистра,
А твоја душа
У свакој блиста.

У свакој звезди
Твој уздах чисти,
Твој уздах чисти,
Жалосћу сјаје!

*

Еј црни дани,
Црњи сте јоште! —
Што несам цветак,
Да росу грлим,
Што несам сунце;
Да је пољубим?....

Стојан.

Кад бих смрти?...
—

Само једном смрти,
Желео бих дивне,
Смрти мале, тамне,
Али милостивне.

Кад би нешто злато
Ти смрт црна била;
Па грлила људе,
Љубила, морила!

Тад' бих свету жића,
Себи смрти хтео!
Само тад' бих смрти
Пожелети смео.

К. Н.

П о л и ч а р ч е.

—
Стар ме гледи, стар се смеши,
Па износи жута злата —
Износи ми груди пуне,
Пуне злата и дуката...

Млад ме гледи, млад се смеши,
Па износи цвећа бела —
Износи ми срце пуно...
Нека цветна санка врела...

*

Волела бих цветак бео,
Него златан бокор цео!

Милаи.

Стари Рудник и Острвица.

I.

Варош Рудник, која је пре неколико десетина година играла ролу у нашој повесници, сад је гола развала. Беговско насиље и рајине невоље сахрањене су под тим развалама, од којих још последњи зидови стоје те се мало по мало руше; али спомен Старога Рудника треба бар колико толико сачувати, докле га није време са свим уништило. За то је место привезано много жалосних успомена, по оне су ишчезле као што је ишчезао и Рудник, и сад путник кад прође туда обузме га нека језа и он невољно пита: „то ли беше Рудник“? па слуша причу која већ изумире о силним агама који у Руднику некад седеше, о оним бојевима, који се догодише на Руднику кад уста Србија да се ослободи.

Кад је постао Рудник (т. ј. варош) то морамо однети чак на оно време, кад су у њему руде вађене па било то у латинско или србско доба; а можда је највише то принело те је на том месту основан, што има близу воде која је при рађењу руде нужна; те се ту основа насеље. То сведоче многе врло старе развале, којих осем свега рудничког округа овде највише има. Гомиле шљака, које су око рудничке речице и других поточића, показују да је овде изра-

ђивана руда.—Но кад је сазидан руднички градић, не може се тако јасно одредити. Али јамачно је служио за војничку посаду и пре него што су Турци дошли; да га нису Турци зидали можемо узети као извесно, почем се слабо зна за какав град, који би у нашим крајевима Турци озидали, него су само готово заузеле, па је и то поред њихове немарности пропадало.

Варош је Рудник у једном застранку на грани рудничке планине, која се од Штурца пружа к југу. Положај му је готово врлетан, али красан поглед на север и исток леп; предео полупланински али питом; воде и ваздух здрав. Одкуд се год долазило у Рудник сви су путови били калдрмисани, а калдрма се понајвише одржала и до данас. У вароши и око вароши извирали су извори и биле су саграђене чесме, од којих данас само једна стоји цела, а код других тек се види по који камен.

По самој вароши свуда где је год било стазе, све је покалдрмисано.

Варош је тако рећи сабијена у јужни крај баш под саму планину. Куће су у густо, сазидане су биле једна до друге, а испред њих је била калдрма; Готова сва варош, што је бејаше, била је на два застранка сазидана, а између тих застранака била је чесма—сад извор—. На оном застранку што је ближе планине и што гледа лицем на север, познаје се да је било неколико по-великих зграда, а на оној страни биле су

мање зграде. Могло би се помислити да су оне велике зграде биле за војничке или државне потребе, а оне пак мање да су биле грађанске куће.—Између те две стране стоје као на једној пољаници зидине од цамије. Та је цамија била лепо и тврдо сазидана; окречена је била и с поља и изнутра и креч се од чести и данас одржао. У другом пристранку—што гледа лицем к Штурцу—налази се нека зидина повисока и тврдо сазидана, причају за њу да је била маџарска миса кад су још Маџари ту били.

Од кућа није се одржала ни једна, али где су биле, онуда леже гомиле камења, а једва им се може темељ распознати; много су зидина разрушили и житељи руднички те су земљу учинили у њиве, а од камења са тих зидина начинили ограду. — По зидинама судећи варош је била врло мала — не ће бити више него 100 домова —, али ако би се узело да је било кућа од дрвета, онда би морао број изићи већи.

Даље к југу од вароши у правој црти стоје зидине од рудничког градића. Између вароши и градића био је пут који је ишао из долине на брдо. — Градић је са свију страна обкопан шанцем. Он је двапут дужи него што му је ширина. На сваком од четири угла стоји по једна округла кула виша од зида. Преко среде градића била је преграда од зида. Градић је дугачак за једно 50 корака, а широк 25. Јако је опео. Горње куле и горњи зид држе се и сад добро, но зид са стра-

на и доњи зид с кулама опао је, на места је срушен а на места му је темељ подкопан.

Све зидине зидане су необрађеним каменом, али доста лепо и има размера; куће су понајвише прављене на четири ћошка, тако и џамија и она друга зграда, што кажу да је била маџарска миса. У свој вароши рекао бих да је ово последње зданије најстарије, јер је јако поцрнело од времена, а креч му је јаче спојио камен него у осталих зидина.

До градића даље на север има лепа пољана, а у врх те пољане има чесма. Око пољане стоје врло стара родна дрва — као готово свуда око вароши —. На тој пољани игра сад сваке недеље и празника коло. — То се за цело одржало још од старина. —

На јужном крају вароши засађено је и више воћа, а око неких воћака што су биле готово у самој вароши, обзиђивано је наоколо камењем. —

Зидина има око Рудника доста, али су врло старе, што се срушило од њих срушило, а што је остало то је као самоставан камен. Креч се с каменом спекао у једно. По тим зидинама порасла је трава и дрвеће као и на свакој другој стени.

Турско је гробље више градића до вароши, али нема на њему никаквих знатности; има друго једно гробље преко речице, која тече испод Рудника, у страни, и ту има има некакав темељ, који се једва може распознати, од некакве зграде. То је гробље покривено плочама необрађеним. Друго једно

гробље има уз речицу, турско, са лепим мермерним плочама и надписима. Још има гробља горе на брду код рудничке механе, и то много. Силу су га поразваљивали за зидање, а много га је још остало. У једној кући у зиду на реченом месту налазе се две плоче, једна од пешчаног камена са латинским надписом и друга од мермера — али само комад — и без надписа.

Да је Рудник био латинско место, то показују многе ствари, које се тамо налазе, као новци, прстење, накит и друге ствари од раз-ног метала понајвише од сребра. Ове је године тамо нађен један мали кип од бронзе. — Можда би се ту много којешта нашло само кад би се ко нашао да се лати тог истраживања; јер до сад што год је нађено све је нађено случајем.

Сад ћемо прећи на други предмет мога говора, на Острвицу.

II.

Острвица је од рудничке механе далеко један сат.

Она није висока колико Рудник, можемо казати да је за једну четврт мања од Рудника, ако не за читаву трећину; али њено је положење на некој чистини те се може врло далеко видети. — Острвица је сам го камен; а тај камен чини ми се да је гнајиз (гранитес).

Острвица је као што рекох, осамљена, а изгледа као глава шећера. Испети се може на њу само са северне стране, а с јужне је тако као да је од врха до дна по полу пресечена па једна пола остала; за то и јест страшно и погледати с врха од Острвице какав зије попор с јужне стране. Испод Острвице оздо чини се као да има два основа (базиса); један при земљи велики и обрастао дрвима, а ту је земља, а други што стоји на томе и повиши је од тога и тај је од камена. Но тај други темељ пресечен је као и сама Острвица, на југу. Крајцем пак куда је пресечен подигнут је зид, тако да се на Острвицу с јужне стране — куда се и онако није могло прићи — сад није могло ни помислити да се иде. Ту, тим крајцем дижу се стене по више хвата, а горе где је већ ближе врху; за неколико десетина хватова. На оном првом основу што га споменух, има зидина, које су колико сам могао разгледати по на четири ћошка, и то је било као предстража ка граду. Одатле са првог основа идемо другоме. Ту је већ врлетније. Куда се пење на други основ ту је сад већ пространо, али се виде зидине, које су затварале тај пролаз. Ту, куда се пело на Острвицу, ту је онај други темељ малко срезан, а то је мало на исток; али дотле од онога крајца, што иде од југа на запад; тај је други основ висок за два три хвата. По томе другом основу има тако исто зид; на места висок за два хвата, али је јако опцао. Но тај се зид прекида од севера мало

на исток, где се пење на Острвицу. Из тога другог основа подигла се Острвица горе високо. Тај други основ такав је да се по њему може око Острвице — до на југ — обићи лепо на коњу а и на колима. Ту је за цело морала бити војничка посада. На томе другом основу нађох на једном месту издубљену стену као ступа; а доста повелику. То нисам могао друкчије истумачити него да је ту морала бити рупа да се купи кишница.

Тим другим базисом може се доћи врло лепо до самог врха од Острвице. Али хоћу да вам кажем још један пут. Тај је пут за неколико хвата више другог базиса, и рекао бих да су га више човечије руке начиниле него природа, јер није шири од доброг корака. Кад се испењемо с камена на камен до те стазе, онда ћемо ићи полако к врху Острвице. Ту се сад ваља пети врло смотрено; најбоље је да је човек бос, јер ако би се отиснуо не би му најбоље било! до другог базиса не би дошао жив. Ова стаза води нас до на један гребен, а тим гребеном ићи ћемо на више за неколико хвата висине док не доспемо до самога врха Острвице, али још не до правога врха. Да вам сад кажем какав је врх.

Врх је Острвице дугуљаст као земичка и иде с истока на запад. Дугачак је за једно пет хвата а широк два и по; био је некад и дужи и шири али се обурвао.

Казах да смо дошли до врха Острвице. Да видите како се улазило у тај сами град

што је на врху. То место на које смо дошли мало је ниже од оног горњег врха, али се одатле ишло горе. Стоји и сад зид што је била капија и у зиду види се унутра руца, где су за цело биле гвоздене греде што су затварале улаз да не би ко ушао. Иза те капије пење се некаквим басамацима који су усечени у стени на саму Острвицу.

Кад се човек испење на сами врх од Острвице, не ће се мало зачудити кад нађе озго велику и меку траву а тако и земљу; јер зајиста је чудо како на том кршу да се нађе земље где је на домаку свакоме ветру и времену. Но на то ћемо доћи доцније. Сад да видимо зидине на том врху. — Врх је острвичин раван и дугуљаст; наоколо био је свуд окружен зидом. Но тај је зид готово сав страдао, само што се са севернозападне стране држи једно платно и премашује Острвицу за једно два хвата; па за то се из далека чини као нека кула. На источном или управо северноисточном крају био је улаз, а на западном крају кула. Та је кула округла, а темељ јој је у бездан отишао на ниже. Она је врло порушена тако, да само нешто од ње премашује врх од Острвице и приљубљава се ономе зиду што је засстао; а остало види се само округла кула, напуњена камењем од ње саме. Да ли је била још која кула то се не види.

И Острвица као год и Рудвик зидани су од неотесаног камена с доста креча; тај се креч сад спекао с каменом у једно, па зи-

дина не изгледа да је зидина, него да је са-
мотвор.

Земља што је озго на острвичкој рав-
ници црвена је; у њој се налази по која чо-
вечија кост и којекакве ситне гвоздене ства-
ри. Гледајући какво јој је положење; воде
нас мисли на спомен какве ужасне трагеди-
је, која се овде морала догодити кад је оно
србско царство са свим пропало. Острвица
је за цело морала бити отета или преваром
или приморана да се преда жеђу или глађу,
па после кад је пала освојитељима у руке,
све су уништили пламеном и мачем.

Да је Острвица за владе наших влада-
лаца цветала, то се може узети као извесно;
јер на једно осамдесет година по косовском
боју, долази нам на углед један благородник
из Острвиде који је примио био турско име
али у срцу остао Србин. — Таквих портрета
можда би се и више нашло у она несретња
времена. — Тај благородник из Острвице о-
ставио је себи спомен што је написао врло
важан турски летопис, који је у петнаестом
и шеснаестом веку био најважнији извор за
ондашње дипломате, и тај је летопис био
преведен одмах тада на многе језике. Важан
је он и за нас што спомиње и описује косов-
ски бој и на томе су месту сачуване многе
ствари, за које се не зна или за које смо дру-
гчије знали. Тај ће летопис мислим скоро у-
гледати света и на србском језику.

Кад би се нашао ко да испитује и да
тражи по рудничким и острвичким развала-

ма мислим да би се много којешта нашло, кад се и случајем самим којешта налази.

По врху од Острвице копано је на неколико места, али не дубоко; то су за цело морали сељаци копати тражећи благо; а могуће је да ће се што и наћи туна, јер та земља није чини ми се ништа друго него пепео од зграда, које су ту биле; па у том пепелу морало се што год сачувати, што освојитељи нису могли приметити.

На исток испод Острвице била је једна стара чесма; на тој чесми била је порасла једна буква те је својим жилама обгрлила и утврдила камење од ког је била та чесма озидана; али на жалост, та се чесма није одржала; њу су развалили сељаци тражећи благо. Да се та чесма одржала, дала би нам зајиста чудан појам о нашем старом и славном добу. Кажу да је капетан натерао сељаке те су морали на ново озидати чесму, коју су они развалили. Они су је и начинили; али опет нису ону стару васкрснули. — — — По песку који та чесма истура могао би човек судити да у Острвици има бакарне сумпорњаче.

То је колико знам површно о Руднику и Острвици. Онај, који буде од мене срећнији, да може тамо навлаш ићи и испитивати; можда ће још много којешта наћи што је сад у тами; а науци ће то бити врло од користи. Много је којешта сакривено у тим развалама, али ако ми будемо колико толико, брижљиви, све ће изаћи на свет и показаће се красни резултати.

Коста Поповић.

В е ч е.

Тишино тиха! дивотно вече!
Милина сама у те се слила...
У те је божја душица чиста,
Уздахе тајне љубави скрила!.

Тишино тиха!... дивотно вече...
Живота млада најлепши рају, —
Љубави свете, љубави тихе;
Дивотно вече, тих уздисају!.....

К. Н.

С в е н у....

Свену цвеће — а пожуте лишће
Неста трава — славуја, песама!
Пуста гора! јадом умукнула! — —
Све што било — све је изумрло..
Савенуто мило моје цвеће...
Нигда ми се повратити не ће!!! — —

К. Петровић.

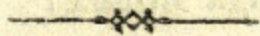

Х а ј!

Вихар сене,
Грмљава загуди,
Пољем самца невоља повија,
Гром загрми — а он се пробуди....
Кад сам вес'о?
Кад појуре јади,
Та да свале, да ме у гроб сатру —
А меур им тек ме изненади!

Вихар букне,
Муње се понесу,
Та у кулу, да је сможде, спале —
А вођи их у земљицу снесу....
Кад се смејем?
Кад несрећа клета
Погони ме невина и мирна,
Погони ме, са поштења света!

К....

С р ц у.

Што уздишеш срце моје
За свијета, за овога?...
Је л' ти мало туге моје,
Је л' ти мало јада мога?

Је л' љубави разнесене,
Је л' жуђењу доста твоме?
Је л' уздаха тешких горких
Доста плачу боланоме?...

Да л' ти штогод веле звезде,
Што се у њих уздаш тако,
Да л' те теши блед месече,
Што уњ гледаш све једнако?

Је л' та отуд од Призрена,
Јавила се зора рујна,
А из праха косовскога,
Је л' процвала песма бујна?

Јеси ли се наситило
Од гусала јаворових,
Старе туге, песме старе,
А невоља вазда нових?

Је л' утрљо врелу сузу,
Ветрић с поља са Косова;
Вратише л' се стари дани
Да засјају славом с нова?

Што уздишеш срце моје,
А јер гледаш у облаке?
Да не носе ти облаци
Од љубави твоје знаке?

Је ли муња, што их пара
Из далска гласак света?
Је л' то мирис, је ли поглед
Из очију, из цвијета?

Је л' из прса уздах белих,
Уздах тужан саломљени,
Што у облак у звијезде
Са очију лети њених?

Хеј, да ли је од слободе,
С девердана, с бела дана,
Да л' је оно зрака сјајна;
Чудним огњем уздрхтана?

Што уздишеш срце моје,
Што не тражиш среће боље,
Што се једном не опрашташ
Љуте туге и невоље?

Та што једном не уздахнеш
Из невоље из проклете?
Та што једном не уздахнеш:
„Збогом туго, збогом свете!“

Ст. II.

Ђачка појца.

Хеј младости, цвеће наше,
Бујни саче бујне зоре,
Чије л' груди не прозборе,
Леп ли саче ти бејаше!...

Баковање — царовање!
Тићи брате, тићи мали
У санку се окупали,
Па се дижу загрљени,
Дижу стрмој — даљној стени,
Међу звезде, међу лаке
Та дижу се под облаке —
Не зна море, санак мали
О бездану, о провали,
О ветрови силни, љути
Не зна санак ни да слути...
Већ од тића — малих тића
Гледиш јато соколића!

Аох звезде, аох сјајне,
Ко вам буди саче тајне!
Глете, браћо — звезде мале,
Како су се разиграле...
Коло, коло, руке амо,
Да се братски поватамо.
Нека звекне, нек одјекне
Тврда стена ужељена.
Хајде ного — тако, тако,
Ситно коло, коло лако...
Јецни, брате, оком севни,
Струком цупни, грлом певни,

Нек задршће чила нога,
Заори се, Слога! Слога! —
Та гледајте мрко путо,
Мрким дахом затегнуто.
Ено браћо, ено хита,
Да нам сапне крила вита.
Ох, ко знаде неба бела,
Амо срца, амо врела
Амо пламен, пламен бујни —
Стопиће се дах олујни....
А ко не ће,
Издало га цвеће!
Нек се смеје — смеј му таки
Одјекнуо с уста лаки',
С најдражијих рујних уста
Кад уздахне... љубав пуста!...

Аох коло — клетва туди!
Грешне ти су младе груди.
Амо браћо — причест ево,
Амо грехе да кајемо.
Де у руку путир свети,
Ко ће песму започети...
Стан'те море — руке горе!

Помоз Боже! Од три прета
Ево крста...
Кунемо се у крст свети,
Погинути, умријети
За напредак — оца блага,
За поштење — сина драга,
И за сунца занијета,
За слободу — духа света!
Амин!.. Амин!.. дружба кличе,

Коло стиче, коло ниче,
А у колу, — Душан... слава....
Лепи спомен одсијава.
Хеј, у здравље ербства браћо!
Немањин се век нам враћ'о,
Црна гора, Војводина
Загрлиле — једног сина...
Са Авале, са Балкана,
Са Ловћена, с Врушких грана,
Једна реч се проносила —
Да се збрате браћа мила!...
Тако! тако!... подижите!
У вис те га руке вите! —
Де на искап причест рујну,
Де још коју песму бујну....
Хеј милине —
„Устај, устај Србине...
.

Ај, да Бог да, браћо моја,
Мирисали скоро боја;
А из боја дикле мале
И за наске разбирале —
Оде, оде у бој љути,
Ох, да не ће погинути!
А кад паднеш — суза врела
Да окваси недра бела...
Та шта ће ти покајања,
Шта ће друга спомињања!
Само једно, једно,... јао,
Ех... тако би за ме пао!...
Хајде коло — тресак лаки,
Де у руке чашу сваки,
Де се куцни... та здравица

У здравље је тих очица ,
Што уздижу бујне тиће,
Што соколе соколиће! —
Ко у срцу којим био,
Да Бог да их пољубио!

Ситно, брате, ситно, бујно,
Дела... место!... Дед' олујно —
„Ерцеговци секу турке,
Браћи својој шире руке....

.....
Аох Луко, десна руко,
.....му ко и науко —
Научи их Божја вера,
Ко је Ера!....

Бачевићу, Церовићу —
По сто пута сваки тићу!
И Кучани, и Зубчани,
И Бањани, и Пивљани —
Све до мишце мишца лака,
Све то јунак до јунака!....

Хеј ви нови југовићи —
Та Васојевићи....
Погле, Драго — плахи севердару!
И ти Орман барјактару,
И ти Зелен Заробице,

Погледајте — какве тице
Падају вам на гробнице;
Све бимбаше, паше клете —
Дивно ли вас браћа свете!....

Ој Ускоци — ој соколи! —
Срдар Ђоко — мачу голи!
Бритки крсту — Попе Жарко!
Ох Шћепане — сунце јарко —

Што препланеш, куда станеш!
И ви други из далека,
Што пређосте поља мека,
Да вас голе, тврде стене
Нађу с браћом загрљене —
Та здравље вам браћо свима,
И ко пош'о вашим путовима!...

Амин! Амин!... коло поји;
Стала нога, рука стоји.
Хеј дружино, звезде мале
Ено већ се проређале —
Још загрљај један лаки,
Још пољубац хајде сваки —
Душа души нек полети,
Та причешћу — печат свети...

Клетва, брате — Србство! Слава!
Груд на грудма зајецкава.
А де усне двоје лете,
Душу једну да осете, —
К'о да усне зашапташе,
Хеј младости, цвеће наше!...

Абердар.

За историју.

У Србији у крагујевачком округу има манастир Благовештење. Манастир је тај задужбина Стевана високог деспота српског, а сина кнеза Лазара. Путујући летос по тим крајевима, па сврнувши у поменути манастир нађем у њему врсте, што стоје ниже. Врсте су натпис на камену, у којег су четири стране, а те су врсте и биле на те четири стране као што ће се видети. Камен су тај у срезу космајском у округу београдском изорали сељаци пре неколико година и после је однесен цркви у Стојник близу Космаја где је и сад. Манастирска браћа из Благовештења од којих сам све ово овако дознао и преписао наручише те се то верно преписало као што је мој препис из њихова. Објављујем знања ради и да може други ко год, коме буде наручније све ово и боље разгледати.

Тако почиње на првој страни:

Азъ деспот Стефанъ синъ святаго кнеза лазара и по того прѣставленъ милостью божією бѣхъ господниъ вѣсьмь среблем, и подѣлавію, и посавію и чєсты згрѣскіє земли и босньскіє иеще же и поморню зетскомъ. И въ богоданѣи ми власти проводихъ житіа моего врѣме, елико благому изволн се богу лѣтъ ѡко. лн. и тако приде и къ мнѣ повелѣниє ѡбще ѿтъ всѣхъ цара и бога глаголе посланы къ мнѣ ангель греди. И тако доуша моя ѿтъ збогаго мираразлвун се телѣсе на мѣсте именованомъ главн: лѣтъ же тогда

теквѣзъ мало-мѣ н .ц. лѣ.-мѣ индиктр ѿтъ рождѣства
.е. слнцѣ кръгъ .ѿі. н лѣніі ѿі. мѣсеца нѣліа .ѿі.
дѣнь.

На другој страни :

Благоуѣстивн господинь деспота Стефань
добри господинь.

На трећој странн :

Прѣдѿбри н милн н слаткн господинь деспотъ
ѿ горе томъ тво га вндѣ на семъ мѣстѣ мрътва.

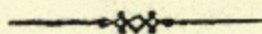
И на четвртој страни :

Дѣъ н гѣргъ звборникъ грѣшин рабъ божи
поставн сын споменъ.

Овај је натпис штампао још Вук Стеф.
Карацић у својој Даници у првој књизи,
па га је одатле прештампао и Миклошић у
својој књизи: „Monumenta Serbica Viennae.
1858“ Али почем има од њега различних
варијација, и почем су једна од друге ра-
зличне; саопштавам и ја ову рад њене чи-
стоте и разговетности.

Тако ћу овде још додати и натпис,
који је у цркви у Жежевици, који сам ја
сам пролетос снимиио :

„Изволенемъ ѿтца н поспешеніемъ сына
н сввршеніемъ светаго доуха пописа се си бо-
жаставно прѣдверіе храма светаго архієри уоудо-
тфорца христова Николае троудома н оусардномъ
еромонаха ігѣмень кѣр Гаврилъ н проноумень До-
ментіанъ н еромонахъ Геѿргне н еродіаконъ Сте-
фань классѣр монахъ Симл Силвестре са инемъ
братнамъ н Рако ктиторъ са инемъ ктиторн. богъ
да (нхъ) прости. в лето †зрмд ѿтъ (рождѣства)
христова †ахл. (1630)“ Коста Поповић.

Стеван високи

(Један лакн поглед на његову владу.)

У озбиљна данашња времена народна прошлост наша драгоцена је наставница.

Доста се поносимо славом, што је стекоше предци наши.

Време је да престанемо већ гледати сјајне дане наше прошлости, у којима само понос налазимо, па да озбиљски загледамо и у оне мрачне дане, у којима је толика наука за нас.

Ми треба као јунаци да сами пребројимо ране своје.

Ово не говорим зато, што бих самнавање хтео да тражим црне дане у нашој прошлости, већ зато, што држим да је то данас најпрактичнији поглед на нашу повесницу.

Нигде несам нашао толике неслоге у оцењивању дела нечијих као што је то у казивању о влади Стевана високога.

Има много њих, који нападају на Стевана високога, али их има и који га бране.

Донста историја сачувала је успомене тако чудне да и једни и други имају право.

Али опет неко ваља да има веће право!

Ту сад долази на страну оних, који бране Стевана, јавна мисао народна, која ето већ четири века никако се променила није,

и која у Стевану поштује врсна владара земљи.

У овоме што иде, хоћу да покушам да у лакој погледу прегледам прве године државовања после погибије на Косову.

Да почнемо од оног тренутка, кад посекоше кнеза.

У овом тренутку кад је сунце српске славе последњи пут синило, засветлио се кнез Лазар у пуној светлости као јунак. —

У том тренутку горке славе Србија је била у стању с којим се ништа не може сравнити.

Кнез погинуо, — најодабранија властела пала, — што их је остало ти хоће на своју страну, — Баошићи што су тако пуни властољубља, држе ону војску што су је скупили за Косово а не одвели је да помогну и кнезу и земљи, — Вук хоће краљевски престо коме у уцену даде част своју као војвода кнежев и спасење своје као син отаџбине, — најплеменитији и силан властелин Радић, који би својим патриотством и својом снагом могао бити кренка потпора и земљи и престолу; гине од сопствене руке, — турска војска на Косову . . . . поносна на сјајну победу па тако јака да онесвештеној земљи смртни удар учини — а народ уплашен збуњен . . . .

На срећу Бајазит није се могао поузда-ти у војску, која одржа победу, па да заузме њоме земљу, коју немаше ко да брани; јер она властела што остаде иза косовске поги-

бије беше раздвојена, поцепана, судараше се у многим интересима, па беше нејака.

Турска војска победила је, али је потучена била.

Бајазит нуди мир и Милица жена лазарева и син лазарев Стеван примају мир тај онако, како га хоће Бајазит.

У том тренутку кад је мир углављен видео је народ српски на престолу што га Немањићи посветише, женскињу владарку и младог сина њезина.

Кнегиња Милица била је велика женскиња. Историја још није озбиљно узела, да је достојно опише. Не налазим њену величину у оној тихој доброту и оданости, у оној верности и љубави што као жена, као мати и као кнегиња имађаше, и што учини те је народ тако и пева — већ налазим величину њезину у оној трагичкој величини њеног положаја, који је она тако јуначки одржала.

Ево уговор, који Србији забринутој за најближу будућност, донесе мир. Владалац српски даје сваке године 20.000 дуката данка, 30.000 српских војника да војују уз Турке а Милева најмлађакћи лазарева даје се султану победитељу за жену — а за ово Бајазит хоће да се у целост Србије не дира.

Кратак је био уговор али пун значаја.

Првим условљем домила су се соколу крила а други је вадио мајци срце. — 30.000 јунака српских ваљало је да остави земљу па далеко од завичаја да се бије за туђина

а лепом ћерком кнежевом унапред се освајала Србија!

Милева је била млада, лепа и без сумње најизображенија женскиња на тракском полуострву, јер кнез много даваше на испитање своје деце, — али главно је што Милева беше кћи српског владоца и што би у извесним случајима ма и преко обичаја у словенских народа Бајазит преко ње претендовао на српски престо, и тек што је Стеван умр'о Мурат син бајазитов свечано је показао шта му је отац мислио кад је заискао лепу руку најмлађе кћери кнежеве.

Милица је била у тешком положају.

Онесрећени народ упираше очи на престо — престо у први мах бијаше празан тек поред њега стајаше Милица — и народ упираше очи своје на њу. Милица беше владарка али пре тога беше она мајка што нежно љубљаше децу своју. — Милева беше најмлађе дете њезино а по томе што само она оста у мајке своје, беше Милева и најмилије дете њезино. То најмилије дете од мајке, што беше пуна религиозних предрасуда искаше сурови туђинац, искаше султан турски, син онога што доведе војску на Косову те упропасти земљу. Али с друге стране био је то цео народ чију судбу имађаше у руци, а на послетку радило се и о томе да се сачува престо њезиноме сину и дому њезином. Политика победи. Мајка изгуби мејдан и владарка жртвова своје најмилије чедо.

Криве Милицу што није предвиђала и погађала оно, што хоће Бајазит. Она је можда врло добро видеала несрећу, али је то био тренутак у ком се бирати није могло. Бирати се није могло јер не бијаше двојега па да се једно избере — несрећа је донела те је све на једно излазило и Милица потписа уговор.

И тако поче да влада Милица и Стеван.

У самој ствари Милица је владала а Стеван беше вођ војсци српској, што се за Турке била.

Народ повраћен од прве забуне поче да се нада.

У мало народа беше још снаге и живота и ја рекох тај се народ надаше а како се надаше то најбоље показује она беседа што је на парастосу кнезу Лазару говораше по свој прилици патријарах српски.

Али поред оног новог зла, које беше у шиљању најодабраније војске султану у помоћ поред овог свакидашњег исисавања снаге земаљске, још дође да се у свој својој страховитости развије она праочинска погрешка наша, дође да се развије у пуној мери и у сваком крају властољубље

Милица мораде да ради са свом енергијом те да сачува зсмљу од савршене анархије. Историја није редом пратила њене кораке као владарке, она се радије бави уз јуначке ратове где Срби лише крв за свог непријатеља, и све што казује још о њој то је о оном последњем тренутку кад њена жен-

ска рука малакса држећи скиптар, кад се пуна туге, оборена бригом са препуклим срцем силажаше са престола те се затвараше међу високе зидине манастира Љубостиње где са најплеменитијим властелинкама припаде Богу да се смилује на несрећно отачаство.

Кад манастирска звона огласише да кћи седога Југ-Богдана није више царица Милица него игуманија Евђенија, онда је на престо свога оца сео сам Стеван, пун воље да народ усрећи, пун наде у Бога и у добру ствар своју.

Србија се уњ много надала.

Он беше јунак и беше научен. У дому оца свога добио је успитање како је мало ко у оно доба имао. Стеван је говорио како кажу 6 језика, знао књижевност класичну, увек је учио, па и сам писао не само на језику матерњем већ и на грчком, а писао је осим појетичких и беседничких ствари без сумње што и о политичком стању онога доба, бар ће то понајпрече бити у онима грчким писмима његовим, што су у Минхену.

Његов начин схватања о држави, који беше доста стран досадањим појмовима, био је такав да би могао чинити епоху. Кад човек чита па мисли о ономе што је Стеван унутра у земљи учинио, рекао бих да је још онда хтео да оствари начела, која данас наука проповеда. Он је хтео да учини добро, па је много добро и учинио, а шта му је доста спољашња политика наопака, то је до-

каз да је Стеван с једне стране живео изван свога времена, а с друге доказује како има прилика где најтврђа и најбоља воља владаочева мора да малакше кад нема ко да је потпомаже и кад су околности јаче но што је она.

Да је Стеван био у друга боља времена, био би међу првим владоцима нашим, а и овако заузима у срцу народа најлепше место.

Стеван је имао велику племениту душу а још племенитије срце.

Главна слабост његова била је што је био најсавршенији властелин у целој нашој историји.

Главна погрешка његова била је што је на престолу Немањића био мање владалац а више властелин.

Јуначан и племенит, веран и добар пријатељ, поштене душе и милостива срца, научен и вредан, гледао је да у оном вихру, кад страсти владаху, одржи част себи и своме народу, хтео је и да према противнику буде до раскошлука благородан и поштен — а са оваковом властелинском вољом ни мало се не слагаше друга воља његова, а та беше: да опорави народ, да га оснажи, да у уцвелене домове што после погибије косовске тако тужно изгледаху доведе мир и срећу, да створи лепу будућност народу свом. — Па управо због тога што се у самоме њему стицаху све сами контрасти; што му положај беше владалачки а он сам властелин, што хтеде да и у очима непријатеља народних бу-

де у светлости права племенита човека а имађаше према народу да испуни своју дужност, ови контрасти учинише те је његова политика истина поштена али несрећна. —

Било је тренутака за време његове владе, кад је спасење засинуло с бољом будућности — чињаше се да само небо даје миг да се Европа ослободи немилог дошљака — па ти драгоцени тренутци одоше несхваћени или пропушћени. Треба ли да мислимо да и Стеван није умео схватити или да мислимо да их није хтео употребити? Има ту још једно питање и то питање спасава неокаљану част имену стевановом. Приберимо се добро па се запитајмо: „је ли могао Стеван да их употреби?!“

Не треба тражити ту узрока у малаксалости у последњем изнемагању стеванова пријатеља цара византиског, не треба тражити ту узрока у силном дивљем елементу дошљака, који истина беху у једном тренутку обезглављени, у другом раздвојени — већ тамо на дому стеванову треба га запитати: „Сине лазарев за што једним ударцем не одрубаш све главе овој страховитој аждаји што прети све да прогута?“

Не треба Стеван да нам каже ништа — један поглед доста је па да нас увери како је на дому његову.

Баошићи били су живи — Баошићи што својом нелојалношћу и својим властољубљем помогоше те паде кнез на Косову. Баошићи најсилнија властела хоће престо или

бар хоће да је њихов крај независан од Стевана и бадава даје Стеван сестру своју Вукосаву Баоши Баошићу у знак љубави и пријатељства. Вукосава, то беше само један нов основ за њихово претендовање. —

Вук је отрован умр'о, али у место једног Вука стајашу наоружани према поштом Стевану, који добро мишљаше са сваким, према њему стајашу три Бранковића, који не штедише ништа да до престола дођу и у којима султани нађоше достојне наследнике Вуку, да преко њих долазе до својих цели. — Бранковићи својим именом, својим положајем као деспотска кућа и као богати властели бунеше час један час други крај — жеље их њихове толико заслепеше да се предадоше Турцима те их доведоше на своју отаџбину — па и ту Бранковићи нерадише као поштени и честољубиви властољупци, већ једног султана одустајаше да другога подигну па кад овај паде онда одоше опет првом те својом политичном умешношћу задобише првашње милости. Бранковићи доиста беху бољи политичари но син лазарев па тако беху најјачи противници његови.

Осим њих беше још доста дуго жив Краљевић Марко вукашинов син, који доиста имађаше право на престо. Па и Марко беше на двору портином, и кад народна песма каже за Марка да је турска удворица то се онда сећа на ове тешке дане из живота нашег првог јунака.

Па осим свега овога и сам брат стеванов Вук, подбадан од емиграције тако би могли назвати, властољупце, што на страним дворovima спремаху пропаст својој земљи, не бијаше задовољан што му старији брат влада већ и сам оде Турцима те са њиховом војском принуди брата да му уступи половину земље. — Чини ми се да се горе стање не може помислити. Стеван или није умео или није ни хтео да буде политичар, а на онаку политику каку је он водио, однео га је вихар од оних догађаја што се уз њега и око њега збиваху. Стеван и ако није хтео морао је да иде истим путем па и у један корак са својим противницима, ако није хтео да остане иза њих. Поред овакова стања могло би му се рећи хвала што је гледао да обвеже султана те да тако од ове најгоре стране осигура својој малаксалој земљи мир, па да у том одмору народ прикупи силе за нову борбу.

Не могу никад да мислим да Стеван није имао вољу да истера Турке из Европе; — јер ми га видимо где се у Цариграду с императором договара, пријатељи се и срођава с њим, па се из Цариграда и не враћа дома већ иде управо Мирчети војводи, влашком господару. Зар је то само посета из учтивости? Може л' се то мислити при ондашњим приликама?! — А да је доиста у овом договору тројице владалаца нешто спремао доказује и то што тек што се Стеван у земљу вратио, а султан даде војску Бранковићу да удари на Стевана па и сам заиска

за Бурђа део његов. У старога османлије главна црта што га као племенита човека карактерише то је благодарност, па зар би султан на така начин казао Стевану хвала, да није осетио шта се у потаји мисли па можда и ради. И зар би Сулејман узалуд пружао руку Бурђу, који подиже на њ брата његова Мусу па га својски с браћом потпомагаше, зар би он узалуд на свој двор дочекао свога противника па га још огрнуо кабаницом и дао му заповедништво над војском српском? Стеван се здружио са Сигисмундом и код Никопоља још један пут закликташе јунаци српски: победа! — битка код Никопоља беше опет на јачину живота у српске државе и султан се упрепастио од онога што је дочекао.

Док је султан тако мислио о чудној сили у животу овог народа коме Бајазит тако дивни отров даде у уговору свом са њим, дотле се стеванова племенита душа опет показа у једној од својих величина. Бранковића је потукао. Али Бранковићи су били српски властели, Бранковићи су узрок те Стеван не може да изврши своје планове и унутра у земљи а и изван ње; — па Стеван да би задобио мир својој земљи пружа руку побеђеном и он се мири с њим. Па да би помирио партаје и да би том страховитом злу крај учинио он поставља Бурђа себи за наследника. За овај само корак дужна би била историја да га овековечи за ово дело само потомство ваља да се дубоко клања његовом имену.

После овог поступка, који тако свечано показује племенитост лазарева сина, Стеван се својски окрене да учини срећним свој народ. Обилазио је своју земљу те све оживљавао новим снажним животом, — потврдивши уговоре трговачке с Дубровником подигао је трговину која је морала послужити, — подизаше цркве и болнице, — кад дође тамо где Сава у Дунав утиче схвати срећни положај за трговину а схвативши и друге добре прилике обнови Београд, који Лазар беше разрушио, окити га са неколико својих двораца, подигне и ту болницу и сазида саборну цркву. То су речи, једногласне речи од више њих историка.

Али најважније што је учинио и чиме изгледа као државник из школе уставности, то је што је установио три „храмине.“ Шта су то храмине?! Историја казује да је у првој храмини председавао сам Стеван, — ту се радило о државним питањима па оно, што је у њојзи одлучено, носило се у другу храмину на преглед и тек онда у трећу којој беше посао да изврши оно, што се у првој храмини одлучило а у другој примило. Ја их немогу сравнити с енглеским парламентима као што то чини Рајић, јер држим да су храмине биле сталне државне махине, којих точкови згодно заватаху један у други те се тако покреташе цела државна зграда. Оне су најсавршенији створ уставног живота у српској држави и Стеван који је био више властелин но владалац, био је најдостој-

нији носилац те мисли о државном уставу. Ово дело стеваново показује како је чист он од онога што му се пребацује да је за владом чезнуо, па да је ради тога интереса онако чудну политику водио.

У најтежим тренутцима Србија под Стеваном почиње озбиљски да се цивилизује, па је доиста за неколико година голем корак и учинила. Стеван хтеде да отвори нову епоху и да су згодније прилике биле, ко зна докле би се дошло? Под његовом владом почиње да диже главу и књижевност, која у последње доба тако ниско паде. Косовска погибија даде нов правац писцима те се појавише састави, који су пола исторички а пола рамантички, те кад читате описе о погибији тој, сумњате се да није то какав стари роман. У свима делима онога времена свуда просијава осећање, све је преливено појезијом, јер доиста косовска несрећа растужила је срце била. — Беседништво, што је најбоље у нашој историји дало, то је дало под владом стевановом и она беседа кнезу Лазару што ју по свој прилици говораше патријарах српски налази мало равних. Па у време стеваново пада и онај Костадин философ, који тек под Бурђем разви озбиљски своју радњу. Време је било врло кратко за велики посао, а особито у уздрманој и раслабљеној држави, — па је опет Стеван за то кратко време толико добра учинио, да га народ као оца љубљаше па и данас је спомен његов један од најдрагоценијих, што га народ наш има. —

Од многих манастира, које је у славу Богу сазидао има данас само два у које се стиче народ да слави Бога и да спомене Стевана високога, а то су Каленић и Манасија; а Манасија је доиста сјајан доказ не само религиозном чувству владоца српског но тако исто сјајан доказ како је високо стајала архитектура па и друге вештине у време Стеваново. —

У тако озбиљском послу да усрећи свој народ затече га год. 1827. 19 јунија бејаше страшна олујина. Кровови падаху, страшни су громови пуцали и гар падаше с неба како пишу савременици. Тог дана усред тог чуда од непогоде издахну Стеван. Кад звона жалосно закукаше оглашујући смрт добра господара онда тешко зајаукну читава земља. Бадава политички дар и положај Бурђа Бранковића према порти и Цариграду много обећаваше, — зла слутња обузе народ и он стрепећи за своју будућност благодарно оплака свог доброг владоца, владоца који хтеде много добра да учини, много више него што је могао у оном положају.

Из свега што је чинио Стеван види се да му је главни посао био да задобије земљи мир па да у миру залечи ране, народу и да га подигне. Та политика после погибије на Косову и јесте била најпаметнија, а за рђаве прилике у којима живљаше Стеван зар хоћемо њега на одговор?! Има историка који осуђују Стевана. Ја не мислим тако, али признајем да је Стеван имао једну слабост, а то је

она, коју напоменух одмаху почетку, кад ре-
кох да је био више властелин но владалац. —
Па опет тешко је веровати, да је то главан
узрок оној његовој политици. Раздор на до-
му то је био камен о који се спотицао Сте-
ван, (и о који се често спотичемо.) Мајков
истина вели да су противници на дому били
слаби. Али дал' је то тако? Зар су Бранко-
вићи били слаби? Бранковићи, којима толико
пута стајаше на вољи војска турска и које
више добар изглед но племенитост стеванова
победи. Па зар су Баошићи били слаби? Ба-
ошићи, који дрмаху скоро свом југозападном
Србијом! Они се истина у последње доба оста-
више својих милих идеја, али опет зато не
беху са Стеваном, па њихова страна и после
смрти њихове радила је противу Стевана и
он бадава у три пута удараше с војском на
Скадар. Он се трипут мораде вратити. То су
два главна противника стеванова, који са
свога достојанства бијаху тако опасни по
њега, а да не помињем оне многе друге про-
тивнике, који су се особито у почетку његове
владе морали појавити. —

Па кад узмемо све у преглед, што је син
лазарев и мислио и радио па и осећао, онда
ми далеки потомци његови, који се поносимо
прошлошћу народном, а уздамо се у будућ-
ност, ми не можемо друкчије но да тешко уз-
дахнемо за оно што прилике не дадоше Степа-
ну да сврши, па онда да се пуни поштовања
поклонимо светом спомену његовом. — Ч. М.

Пут од Београда до Мокре Горе.

У путопису овоме биће реч поглавито о ономе, што у геогнозију спада, а геогнозија је наука, која описује садање стање наше земље: поглавито различан изглед појединих предела земних и стене које у састав њихов утичу. Мислимо да читаоци неће тражити да у њему буде описано све што се налази у оним пределима, о којима ће се овде говорити а у геогнозију спада; јер је то скоро немогуће да се учини све у једном путовању.

Било је 7. сахата изјутра, кад смо се из Београда на пароброду кренули уза Саву. Време је било ведро. Обале савске од Београда до Великог Дубоког готово су са водом равне, па зато их често и поплавља. Тек на Великом Дубоком уздиже се повеће брдо обрасло шумом; вода га непрестано подроњава. Оно је последњи изданак брда, што се од Авале започињу.

За 3. сата стигосмо на Забрежје, село више ушћа Колубаре. Одавде до Обреновца варошице близу Колубаре, нема ни пуно по сата. Одавде до Ваљева путује се обично на колима.

Пут је добро начињен и иде све равницом. Путује се најпре поред реке Тамнаве а после кроз шуме и поља. Река Тамнава, долази од југозапада са брда, која чине границу Ваљевском и Подринском округу, а у-

тиче сниже Обреновца у Колубару. Овде јој је пад тако мали, да се једва може приметити да отиче.

Како се из Уба изиђе, пење се уз једно брдашце; а кад се горе изиђе пут је раван и иде све равницом, тако да ово брдашце изгледа као степен неке терасе. Одавде је много лепши поглед на околину него из равнице посавске. Према југу и југозападу виде се ваљевске и ужичке планине, према западу Цер, према истоку Авала и Космај а према северу равница Посавска. Пут прелази понегде преко мањих брда, али је опет доста раван; а на неким су местима крајеви брда искрчени. Тако је сечено брдо, гди се први пут Колубара указује. Сечен је камен вапнац — кречни камен, тамо га зову просто „бели камен,“ јер је бео. Пут се после спушта у долину, којом Колубара тече, па се савија око подножја више мањих брда, све тако до села Лознице. На једном од ових брда налазе се развалине неког градића; зову га Чагаљ, Од села Лознице, иде се равницом чак до Ваљева све у растојању једне четврти сата од Колубаре. Колубара овде као и код Ваљева плитка је, може се пребродити; а при утоку је толика, да мање лађе по њој до Обреновца доплове. Кула Ваљевска лежи на једном малом брежуљку северозападно од Ваљева.

Из Ваљева смо сутра дан изјутра продужили пут на колима. Како се пређе преко реке Градца, који из брда са југоис-

точные стране долази и сниже Ваљева у Колубару улива се, иде пут уз брдо. Стена је у овоме брду вапнац, а та је стена поглавита у целом Ваљевском округу. Пење се неприметно уз брдо а с ових брда види се ток Колубаре и равнице око ње. Равница Колубарска почиње на уско више Ваљева, овде није шира од три четврти сата, а така је све до оног места, где је Ваљевски пут просечен, па се онда одатле шири у велику посавску равницу. Испод Медведника и Јабланика истичу Јабланица и Јасеница; ове се две реке стичу више Ваљева и добијају онда име „Колубара.“ Брда су ова граница области Колубарској са југозападне стране, јер воде са ове стране тих брда притичу Колубари, а с оне стране Дрини. Са западне су стране брда Влашић и Цер а са јужне, југоисточне и источне Повлен, Букови и Маљен, граница области Колубаре. Са првих брда воде теку према западу Дрини а према истоку Колубари, а са последњих према северозападу Колубари а према југоистоку Морави. — Равница је Колубарска била залив некадашњег великог Панонског мора. Море ово простирало се од Беча преко целе данашње равне Маџарске, Бачке, Баната и великог дела Србије. У Србији се простирало по свима садањим равницама од Лознице преко Мачве и Посавине до близу Авале, а одавде преко целе моравске равнице чак до Сталаћа. Ово се доказује тиме, што се на

врло много места у свима тим крајевима
находи окамењених шкољака и пужева, који
су у томе мору живели. Последње гране
свију оних брда, што их горе споменусмо,
као и брдо велико Дубоко, биле су обре-
жја тог залива. Стене дакле ту сталожене
припадају третичној формацији. Брдо „Бела
стена“ с десне стране Колубаре 2 сата од
Ваљева састоји се из танких табла глино-
витог вапнаца, које готово хоризонтално ле-
же; мало подаље од белих стена има тре-
тичног песка, а на Великом Дубоком има
шкољака, које овој формацији припадају.
Као извесно се дакле може узети, да је ту
био залив некадашњег панонског мора. —
Правац је Колубаре од југозапада ка севе-
роистоку, близу утока мења свој правац и
тече према северу.

На брду више бачевачке механе из-
лазе први пут на углед друге неке стене,
кварцити — налик на Probierstein, камен
за пробање злата. — Камењак Ластра од-
стоји пола сата од механе бачевачке; пут
преко ње био је пре врло врлетан, а сад
је утолико угодан, да кола проћи могу.
Кроз удоље испод Ластре тече поток Бу-
кови, а с оне стране уздиже се високо
брдо Букови, а с десне стране Повлен,
који је везан са Медведником. Она чине
међу Колубаре и Мораве и највиша су точ-
ка на путу из Ваљева у Ужице. Висина је
ових брда по Ами Буе-у 2000. стопа. Од
овога ланца брда спуштају се према југо-

западу брда што предвајају област Мораве и Дрине; највеће је Штитари. Правац је онога удоља између Ластре и Букова од истока к западу. Врхови Ластре састоје се из врло чкста вапнаца; овај лежи на другим стенама, које му заподлогу служе. Стене ове излазе на видик на неким местима у удољу, има серпентина глинца и сиче глине; последња би била врло добра за писање табле.

Букови се састоје из серпентина. — Народ неразликује ову стену од других подобних стена, па нема за њу ни особита имена, него зове просто „црни камен“ јер изгледа црнкаст. — Стене се виде само на подножју брда а врх му је обрастао лепом буковом шумом, па отуда је брдо и добило име „Букови.“ Серпентин се овај продужава узпут читава три сата до брда косјерићких, само што је понегде покривен вапнацем и рудином.

С јужне стране Букова извире Честобродица; име је то отуда, што се више пута преко ње прећи мора. Тече од севера к југу утиче сниже Косјерића у Скрапеж. С обадве стране Честобродице у долини ражанској помања брда састоје се из вапнаца, који припадају формацији креде. На сву прилику с леве стране пута на близу у околини биће и беле креде за писање. Долина ова има само један излазак према југу између Голих брда. Врло жалосно изгледају ова брда, јер су са стране пута сасвим гола; нема на њи-

ма никакве шуме. Врхови и противне стране брда обрасли су лепом церовом шумом; зацело је дакле било и са ове стране, па се нерасудним сечењем затрла, а више се никад неће моћи подићи. Пут је између ових брда врло хрђав а неможе се бољи лако ни начинити, јер од јаких бујица Честобродица тако велика надође, да прелије цело удоље и наваља на пут грдно велико стење.

Кад се изађе између Голих брда нестаје серпентинских стена, а одавде до Ужица најглавнија је стена, што на видик излази, нечиста сича лискуна. — У овој је стени најглавнији саставак лискун, онај камен, што се на листиће цепа и лепо лашти; народ га зове „змајеве отресине“. — На врло много места пролазе кроз њу ходници белутка и вапника. Брда су обрасла шумом; до Ужица нема голих стена.

Путује се преко више паралелних редова мањих и већих брда. По удољима између њих теку више потока и мањих речица, а ове су све притоке Детиње. Између речица највећа је Скрапеж. Ами Буе погрешно зове ову реку Пожегом, а тако је и на неким мапама обележена. Највеће је брдо Црнокоса. С оне стране Црнокосе тече кроз Трнавску долину речица Трнава, па се близу Пожеге улива у Скрапеж. На северној страни ове долине пут је прокрчен преко наслаганих вапнаца, који спадају у формацију креде. С десне стране Трнавe у селу Белотићима близу Пожеге има доста чисте кре-

де, јер свуда у околини има много прљуша. Преко брда трнавског сиђе се у Дубоко, а одавде преко Татинца у Ужице.

Ужице је у дољи затвореној са свију страна брдима и само има два врло тесна пролаза, кроз које Детиња у долину утиче и истиче. Правац је Детињи од запада к истоку. Долази иза града; у самој долини притичу јој са севера и северозапада два потока а више града притиче јој речица Волујац. На овоме су све ужичке барутане. Кланци кроз које Детиња у долину ужичку улази и излази врло су тесни, само толики колико је корито Детиње. Одавде отиче у помању долину Крчагово, па онда кроз врло тесно и дубоко удоље у поље Севојничко. Долина је ова двапут већа но она, што је на њој Ужице а везана је уском долином са равницом око Пожеге. Испод Пожеге састају се Детиња и Скрапеж па се уливају у Мораву. Ова долази од југа и тече према северу. Осим ове две реке утиче у Мораву испод Ариља Рзав, који са Златибора долази; те тако три ове реке са Моравом (србском) образују слив ужички. Овај је од истока одвојен брдима драгачевским од слива Ибра, а на југу и југозападу су му границе Голија и висока брда златиборска. Излазак има само између Овчара и Каблара, куда Морава отиче, па онда мења свој правац и тече према истоку. По Ами Буе-у висина слива ужичког износи 1000 а извора њених притока 2000 стопа.

Град Ужички утврђен је на повисоком брду које се из три клика састоји. Врло је узан према дужини и онуда има прича, да му је Јерина, кад га је озидала, зато и дала име „Ужице.“ Врло је опао, мало која кула има ваљана крова. Може се у њега ући само са северне и источне стране, а са јужне и западне стене, на којима је утврђен, скоро су перпендикуларне. У стенама има много пукотина; две су са јужне стране понајвеће а кроз једну од ових, веле, да се може у град узићи. Изнад града с оне стране Детиње уздиже се брдо Забучје. Оно је спрам града врло стрмо, да се једва на њега може успети, али се са друге стране врло неприметно спушта, па се зато чини као да му је на врху мала заравањ. Брдо, на коме је град и сва брда с оне стране Детиње од самог су вапнаца из формације Јуре (Jurakalk), а подлога им је сича лискуна. Ова се ретко где види, јер дубоко лежи; излази на видик у пољу севојничком на десној страни Детиње. На против у брда с ове стране Детиње (са северне) и брда с оне стране Детиње између Пожеге и Ариља састоје се готово из саме сиче лискуна. Ова су обрасла шумом, а она су понајвише гола или обрасла врло редком шумом.

Од Забучја према југу је село Љубанье, а иза овога Качер. На међи ова два села а и даље до цркве мачкатске на више места има креде — беле —. Најбоља је баш на међи она два прва села у једној ливади

од Ужица $1\frac{1}{2}$ с. далеко. Лежи близу подножја једног помањег брда, коме је нагиб од запада к истоку. Ливада је обрасла травом и зато се неможе точно прегледати, докле се креда простире. Док је још у земљи влажна је и може се лепо резати; онда изгледа прљава, а кад се осуши чиста је и бела и може се са најбољим сортама креде сравнити. У њој има великих гомоља кремења не сасвим чиста. По ливади има на много места вапнаца сичаста — плочаста. Четврт сата одатле узбрдо на путу из Мачката у Ужице има збивеног пешчара — шкриљца, Quaderstein — врло чистог. А нашло се и окамењених пужева — Хипурита — који формацију креде карактеришу. Све је ово доказ да је у овом пределу формација креде и то горњи члан креде — права креда, онака иста како је у Енглеској и северној Немачкој.

Мокра Гора лежи југозападно од Ужица. Кад се прође поред града и пређе преко Волујца, који овде у Детињу утиче, путује се уз брдо стопарско. Брдо је ово једне величине као и Забучје а и стене су једнаке. Под врхом је брда црква стопарска, а одма више ње у пукотинама вапнаца има лепе црвене земље.

Са врха брда види се лепо заравањ златиборска са њеним високим горама Читготом и Торником.

Одавде до Шаргана нема високих брда, а пут се час у долину спушта а час

се опет на брда пење. На првом брду иза Стопара излази на видик чврст ситнозрн пешчар, мрке боје, а Малића брдо више Урочњака састоји се из сиче амфибола. Стена ова изгледа шарена, понајвише је црна са белим точкама или зеленкаста. Обе су стене подлога вапнацу, јер се свуда из овога састоје голи кликови, ако их на ком брду има.

Четврт сата хода с брда иза Урочњака с леве стране пута находи се под једним брдом у Биоској бања. Извире на обали Детиње, која испод тог брда тече, а има извора који баш у Детињи извиру. Зато кад Детиња надође, улази вода на врата бање. Кад је суша много мање воде има, но кад је кишовито; а лети је често тако мала, да се неможе бањати. Није врло врућа ни сумпоровита. Бања ова тешко ће се игда подићи, јер би сувише скупо стала, једно што извире на месту врло незгодном одма под брдом; друго што би требало Детињу даље одвратити, па да се тек онда вода са свију врела употреби; а нема толико воде, да би вредно било што више на њу потрошити.

На левој обали Детиње код хана у Бијоској пешчари су различним оксидима различно обојени, па и земља од њих спрашена различно је обојена: модра, црвена и зеленкаста. Ту има конгломерата пешчара врло добра за воденичко камење. Недалеко одавде стиче се Детиња из два већа пото-

ка. Један долази са Кремана и поред овог се даље путује кроз врло тесно удоље између два каменита, гола брда, црна су, јер се састоје из серпентина; а неколико борова и понегде која мања биљка сва им је вегетација. Овде престаје шума растова и букова; па така је понајвише све до границе. Пут је туда врло хрђав; удоље само толико, колико је корито тога потока. Брда што ово удоље образују зове се: Стража са северозападне а Градина са југоисточне стране. Врх Градине опасан је једним порушеним зидом а на врху су неке зидине, али врло порушене. Уобште у ономе крају сва узвишена места, на којима каквих зидина има, зове народ „Градине.“

Када се из овог склопа изађе путује се читав сат и по преко креманске равнице. Село Кремна ограђено је са два ланца помањих брда, којима је правац од запада к истоку. Између ових брда има више помањих хумова, кои сви скупа праве неку равницу широку више од по сата. Равница ова лежи доста високо, зато је зими на њој врло ладно, јак ветар и врло велики сметови. Насред Кремана има добра кремена; и на површини је доста чисто а дубље ће бити још чистије. Најчистије је испод креманске капеле. Има и лапора са лепим дендритима, а и плочастих вапнаца. Нашло се и креде, али ова није сасвим бела и чиста. По свему овоме и још по неким знацима види се, да је на Кремнима формација креде.

Равница креманска према западу за-творена је планином Шарганом. Са ове стране није Шарган висок, јер и Кремна леже доста високо, али док се низ њега у долину сиђе, прође више од по сата. Од врха до у долину има калдрма још у доста добром стању; причају људи, да је правила нека богата туркиња из Сарајева. С ове стране Шаргана извире Детиња а с оне поток Камишина, који притиче Дрини. Шарган дакле заједно са Ивицом, *) која се западно од њега до Дрине протеже граница је области моравској с оне стране. Стене су на Шаргану серпентинске оксидом гвожђа црвено обојене, а на њему и на Препелиштама брду с леве стране, има руде гвожђа сиромашне. Шума је борова али у врло јадном стању; старо борје ветром поизваљивано узалудно труне а младо нерасте; шума постаје све ређа и све се више голе стене указују и тако ће мало по мало брда сасвим оголити и на њему ништа неће моћи бити осим голих клисура; јер стене, из којих се то брдо састоји таког су својства, да се чим шума на њима затре и у непосредан додир са ваздухом ступе, саме од себе троше и дробе, па их после плахе кише заједно са земљом, ако је још штогод

(* Обично се црта на мапама; да су Ивица Милошевац и Збориште три различна брда, али није тако, него се „Ивица“ зове цео ланац планински од Дрине до Шаргана, Збориште је највиши врх тога ланца, а Милошевац се зове једна вода са ливадама око ње.

има у долину снесе. Тако се догађа још на више места, догађало се пре а догађаће се и у будуће, док се небуде знало, како ће се са којом шумом због њених особености поступати и на које шуме треба особити позор обратити.

С десне стране Камишине на једну четврт сата пре мокрогорске суднице находи се неко гробље. Камење је на гробљу велико и лепо отесано од вапнаца. Кажу да је Маџарско. Пре неколико година раскопаван је један гроб, па није осим костију ништа особито нађено.

С десне стране Камишине изнад суднице мокрогорске уздиже се брдо Ограђеница. Име јој је отуда, што је свуд унаоколо ограђена стенама од вапнаца као бедемом; само се кроз три пролаза може на њу на коњу попети, а горе је равна и шумом обрасла. Одавде према северу уздижу се брда, преко којих се иде на Збориште. Састоје се из сиче амфибола.

Спрам Ограђенице с леве стране Камишине уздиже се брдо Оштримица и Вијогор мали и велики према југоистоку, а изнад Мокре Горе у истом правцу Пањак.

Путује се до Мокре Горе све десном обалом Камишине.

Мокра Гора лежи у једном удољу затвореном са свију страна, само што са северозапада између голих кршева од вапнаца долази Бели Рзав, а са истока Камишина, па се овде у Бели Рзав улива; овај се одма

иза наше границе у селу Гвардишту састаје са Црним Рзавом, који са златиборских брда долази, па онда теку под именом „Рзава“ Дрини. Удоље је толико, да су се нуждне зграде за карантин и ђумрук сместити могле. Брда су: са севера Тусто брдо, са југоистока Пањак, са запада Градина, а са југозапада продужење градине — Балван. Преко три последња брда иде граница а преко последњег пут у Босну. Источни део првога и друго састоје се из серпентина; западни део првога и треће голи су понајвише кршеви од вапнаца из формације креде. Кршеви су врло високи; на неким местима више од 30 хвата у висину скоро перпендикуларни. У њима има много мањих пећина и пукотина, у којима се легу соколови. Последње брдо — Балван одвеће је важности. У серпентину, који је смешан са вапнацем и кварцом, находи се магнетна руда гвожђа — магнетит — у ситнијим и крупнијим зрнима везаним у сталну масу. Леп — цеменат — је креч и глина. Особито се чиста находи на босанској страни од пограничног плота неколико корака, а на нашој је страни под већим притиском добила сичаст строј. Има је у доста великим масама.

Резултат ових путних бележака поглавито у односу на петрографију је овај. Долина колубарска била је залив некадашњег панонског мора; стене дакле у њој сталожене припадају третичној формацији. У ужичком округу три су поглавита рода пр-

вичних стена: серпентин од Букова до последњег окрајка Голих брда, после на Градини и Стражи, на Шаргану и у Мокрој Гори; сича лискуна од Голих брда до Детиње а одавде до Ариља; и најпосле сича амфибола на брдима више Бијоске и око Зборишта. На овима скоро свуда лежи формација јуре, а на овој на неким местима, као у Ражаној, Трнави, Белотићима, у Љубањама, Качеру и Мачкату и на Кремнима формација креде. Јако је распрострањен и збивени пешчар, који се налази у брду Стопарском и у Бијоској.

У рударском обзиру предео овај говоримо поглавито о ужицком, округу — колико се до сада зна, није важан. Од руда, што их се нашло, најважнија је она магнетна руда на Балвану; она би се једна могла са доста великом хасном експлоатирати, јер у околини има доста борове шуме а има и покретне силе воде. Још се нашло и сумпорњаче гвожђа, цинабарита живе и арзена између Ариља и Иванице, али је то само на мало места и у малим масама, па ће тешко икад доћи време, да ће се морати и њима поред других много богатијих, рудника користити. На неким мапама стоји да у селу Никојевићима има камена угљена, али то још није испитано, а судећи по формацијама, које су у оном крају тешко да ће бити, а и ако га има, зацело не у већим масама. Једина је може бити, креда, која би се могла са хасном вадити, јер је доста чиста; али и то онда кад

би путови бољи били, па да непрогута, као што би сада било, подвозни трошак сву вредност. Да се у неколико речи, и ако нам то није задатак, упитамо, каква би се грана производства могла у ономе крају најбоље одржати? Високи они предели, где је уобште лето краће него што може бити и у ком пределу целе Србије нису никако zgodни за винограде, па ни за гајење жита; последње само толико, колико је за израну народа у ономе крају преко нужно, јер и да се може производити жита више но што тамо треба, извоз сувишка био би због хрђавих путова — може бити најгорих у целој Србији — јако отешчан. Предели су планински а у планинама има доста сувата богатих са пашом и водом; они су због тога одређени једино на израну стоке. И заиста се ова грана производства онуда највише и гоји и једина је која се са хасном може и даље одржати. Још и то, што тамо доста лепе шуме и покретне силе — воде — има, даје изгледа, да ће временом тамо фабрична радња на виши степен подићи, а једна струка, прављење барута, и сад је прилично тамо — особито близу Ужица — развијена.

Између свију брда у овоме крају највише је Збориште. Особито је zgodно, да се са њега прегледи свеза брда босанских са нашим у овоме крају. Зато ћемо при свршетку овога путописа неколико речи да кажемо, како смо се једног дана на то брдо попели.

Морали смо поћи одма после по ноћи из Мокре Горе, да би на врх брда у зору стигли. Путовали смо најпре кроз неке мрачне гудуре а после све уз брдо, на неким местима било је тако стрмо, да смо се једва и пешице могли успети. Ветар је на оним висинама онда — у Јулију месецу — тако ладан дувао, као да је већ зима наступила. Већ смо били на врху брда, кад се зора у својим лепим бојама указа; сунце се већ поче са истока дизати и осветли нам сва брда, особито према западу планине босанске. На северној страни виде се понајпре брда ужичка, иза ових ваљевска брда, а преко ових подалеко види се и Авала. Према истоку су брда чачанска а према југоистоку заравањ златиборска са своим високим брдима Чиготом и Торником. Са Ивицом је везан Шарган а готово паралелно с њима иду од северозапада к југоистоку с оне стране Камишине три ланца брда. Први ланац су Препелишта, ова су везана са Грудом а Груда се свршује у Златибору са Очком Гором. Други је ланац Оштримица, Камишина, Вијогор мали и велики а овај се последњи дохваћа Торника у Златибору. Трећи се ланац почиње са Пањком изнад Мокре Горе, иза њега је Горувуч а иза овога Цигла, која допире иза Златибора до границе. А изнад Мокре Горе према северу је Тусто брдо, иза овога Игумановача Јанац, и Зловине, а преко ова два последња спушта се граница ка Дрини. Даље од наше границе према југозападу па-

ралелно са она три ланца наших брда, виде се брда, што су око Лима, далеко према западу уздиже се Дурмитор са своим снежним врхом а према северозападу Романија изнад Сарајева. С тога што су брда наша у оном крају паралелна са босанским и што су босанска према западу све већа, види се, да су наша брда продужење високих босанских планина, а ова опет продужење Алпа; те тако су наша брда у ономе крају последњи изданци Алпских гора.

* * *

Од времена како Србин изгуби царство, у ономе брдовиту крају брда и шуме посташе му једина кућа, у којој могаше слободније дисати и која му најбоље закриље даваше, јер му душмани заузеше плодне равнице и зелене долине. Кад му зулум и неправда додија тражаше он спасења у гори; с брда пазаше он на сваки корак свога душмана а на бусији дочекиваше га, те га опомиња, да још Србина сасвим нестало није, да он још једнако смишља на своје избављење. Под густим јеловим грањем певаше хајдук уз гусле јаворове Србску славу и јунаштво и казиваше млађима, да је и Србин негда славан био, да се није од постања свог онако по шумама пребијао и напајаше их мрзошћу спрема својих душмана. У брда и шуме понеки храбрији и одабранији Србин скупљаше угњетени народ и храбраше га, да се већ једном отресе робског јарма. С брда пробуди вила успаване јунаке Србске, те им

тако из брда наново васкрсе слобода. С тога Србину у ономе крају омиљеше брда; кад се на њих попне, сети се своје прошлости, сети се славе, сети се мука и страдања својих. — А како је величанствен поглед са онога брда — Зборишта, особито из јутра, кад се чини, као да се оне високе горе у јутрењем руменилу купају, као да сунцем једно другу поздрављају и као да у густој магли, што се ка небу пење, што их несносна јарма — мрака — ослободи. И најозбиљнији Србин неможе равнодушан да остане, кад на све стране оне лепе Србске земље погледа; неможе да се несети срећнијих времена; када се одавде није могло догледати краја србској царевини; па да се неожалости, кад помисли кака је судба Дурмитору а кака Романији. Док баца очи на Романију сети се, да више нема тамо оних храбрих јунака, што му бранише веру и народност; сети се да више тамо Србин срећан није, да му туђа рука тамо суди. Али се опет теши, кад погледа даље на брда витешке Херцеговине, кад помисли на њене храбре соколове, како тиранству већ једном крај чине; сети се тога, па се у срцу зарадује, јер се нада, да се скорим и опет неће моћи оданде догледати краја србској слави. — Сунце се свако јутро величанствено иза наших брда уздиже, свако јутро осветљава брда босанска и херцеговачка, грли их својим зракама као своју рођену браћу, суши сузе са њихових гора, учи их стрплењу и теши их

лепом надом, да ће им скорим са истока
синуту сунце, које ће их вековечно греја-
ти — сунце слободе. М. М.

НАТПИСИ.

Једној господи

I.

Ти напредак врло тражиш!
А у тебе напред што је?...
Да тек добро напредују
Назадњачке мисли твоје!! —

II.

Док не раде, учиш ради!
Да се види твога рада!
А кад раде теби жао,
Жао ти је „накарада!“ — ОВ —

„Слободњак.“

Ко сме рећи, да слободњак неси,
Да те мило омладине није...
Та ти би јој чедо подпомог'о,
— „Да е друго правописаніе“!! ....

Чујте силни....

Има једна вила нова,
Љубав света би јој мати:
За љубав ће покидати,
Покидаће... чујте, силни!
Све окове народове —
Народност се вила зове!... ..

Освета.

Хоћеш брате, Косово да светиш?
Збориш? Збори! — Ал' уз бујне снове
Ореш — ори... тргуј... теци... учи...
Ради — ради! освета се зове! К....

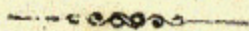

	Страна.
Јуначки гроб, од Ст. Нов.	1.
Напред!... од Абердара	5.
Слободо... од Стојана	10.
Босна, од Абердара	11.
Србу, од М. Максимовића	12.
Јутро, од Стојана	13.
Зека Капетан (приповетка), од Ч. М.	14.
Први мејдан, од Абердара	42.
Братац и сеја, од Стојана	43.
Тајна... од Абердара	44.
Бистра водо... од К. Петровића	44.
Уздах и душа, од Стојана	45.
Кад бих смрти... од Стојана	46.
Поличарче, од Абердара	47.
Стари Рудник и Острвица, од К. Поповића	48.
Вече, од Стојана	58.
Свену... од К. Петровића	58.
Хај!... од Абердара	59.
Срцу, од Стојана	60.
Бачка нојца, од Абердара	62.
За историју, од К. П.	67.
Стеван Високи, од Ч. М.	69.
Од Београда до Мокре Горе од М. Мар.	84.
Једној господи, од Стојана	103.
„Слободњак“	103.
Чујте силни... Освета, од Абердара	103.

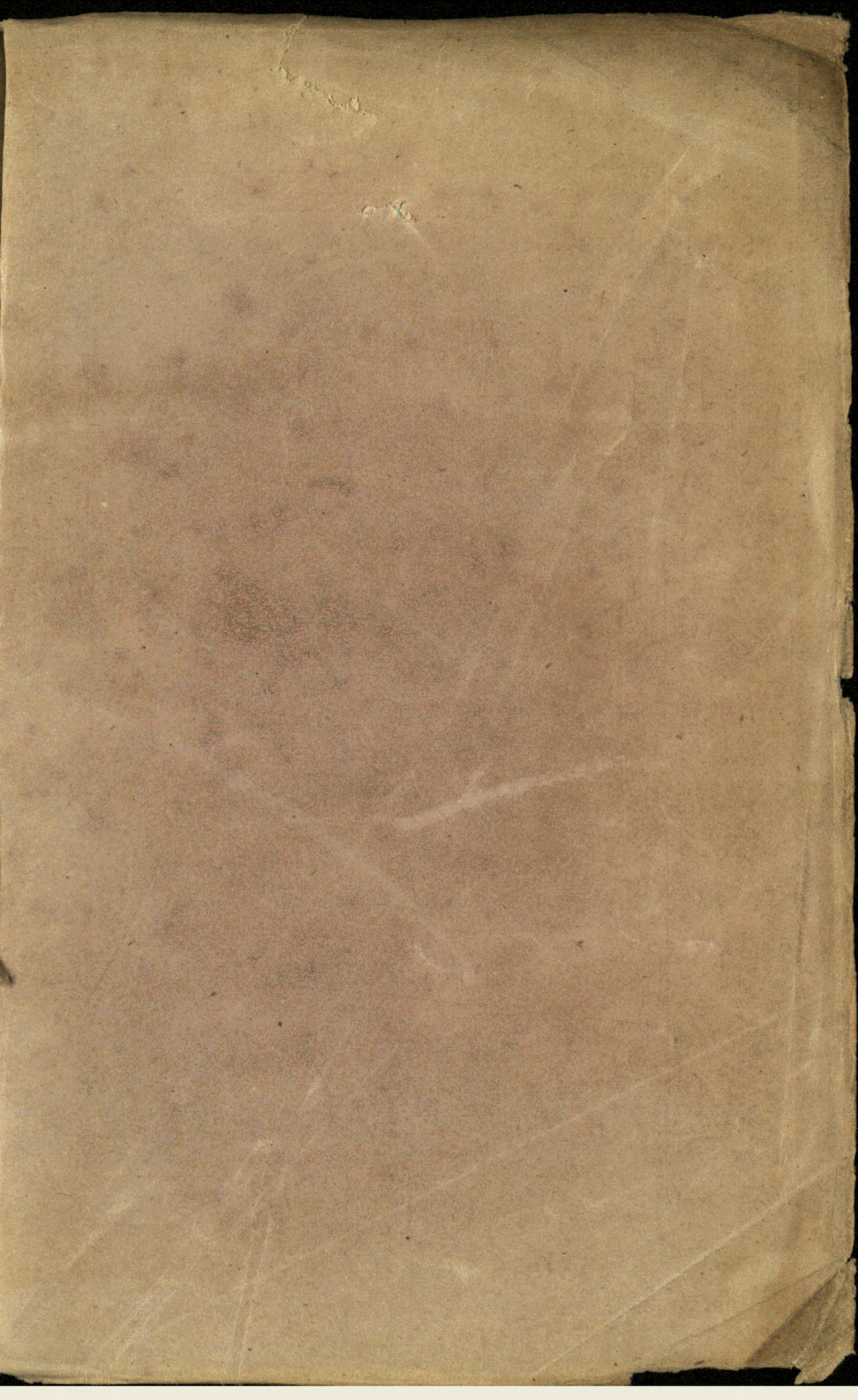
ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ.

		65		12		му	ко	му	ко
На	стр.	73	у	врсти	15	стоји	мало	место	маси
"	"	83	"	"	11	"	1827	"	1427
"	"	90	"	"	11	"	евоме	"	овој
"	"	94	"	"	16	"	градине	"	градина
"	"	98	"	"	23	"	Иваице	"	Ивањице
"	"	99	"	"	15	"	гоји	"	гаји
"	"	100	одоздо		3	"	Зловине	"	Заовине
"	"	90	"	"	1	после	запете	треба	да
			дође	а	биће	је	још	на	више
								места	—
"	"	94	"	"	7	после	речи	букова	ваља
			да	дође:	а	настаје	борова.		
"	"	95	"	"	16	после:	гвожђа	треба	али
"	"	102	"	"	10	после	запете	ваља	да
			ђе:	Богу	благодаре.				

THE HISTORY OF THE

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Рп Ср I 63

1862.1

